

SCRIPTUM HISTORIAE

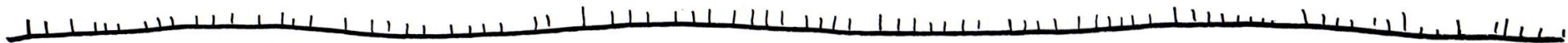
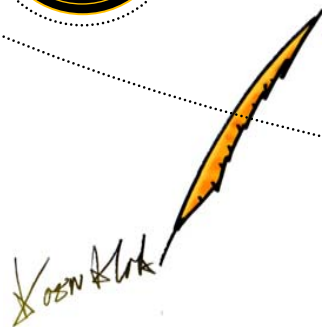
ROMEINEN & NATUUR

Msc III; Architectura ARIIIAuthXXII

» KOEN KLOK «

Nº IIII833

KOENKLOK@GMAIL.COM

06 28858862

PERS⊗NALIA

JANUARI 2008 1:50

MASERATI™

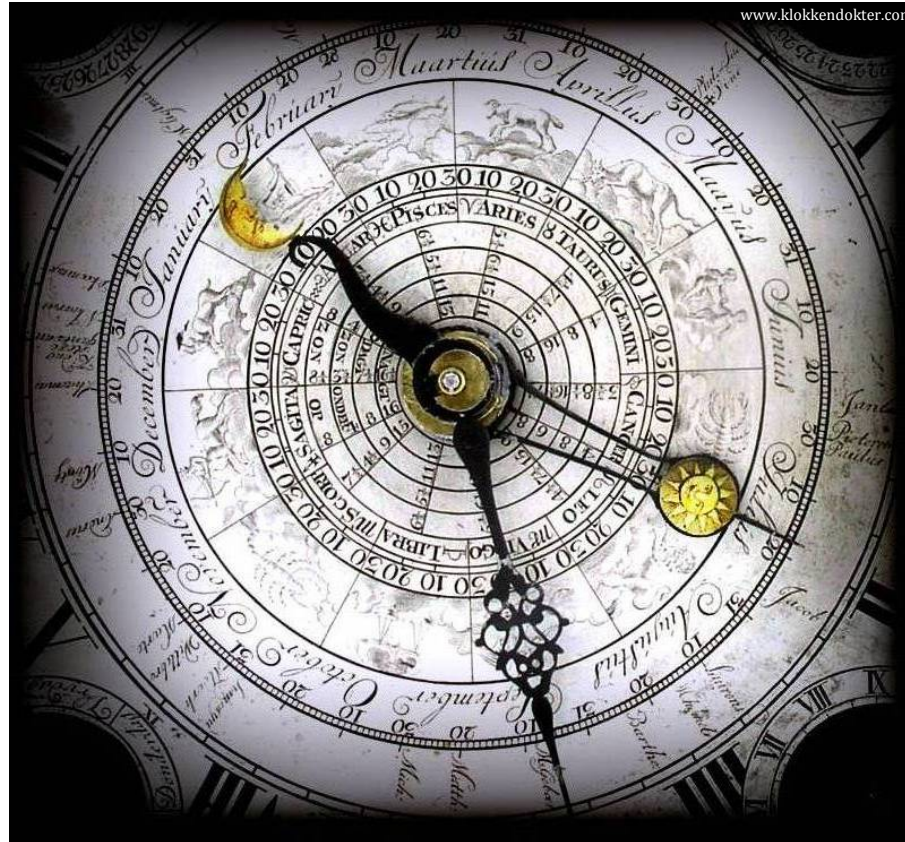

In de loop der tijd

heeft natúúr ontwerpers geïnspireerd; òp

eindelóze wijzen

Een uurwerk met zodiakcirkel, een attribuut van zonnegod Apollo. De maanden van jaren zoals wij ze kennen zijn onder andere vernoemd naar Romeinse Goden en princepsen als keizer Augustus.

Sommige

ontwerpers, zoeken inspiratie in natuur.

Sommige keizers vinden inspiratie in de natuur;

voor hun paleis...

I.NDEX

II. VOORWOORD 14

III. INLEIDING 16

IV. CAVUS TIBERIUS 18

V. DOMUS AUREA 24

VI. VILLA HADRIANA 30

VII. VERGELIJKING/ SAMENGEVAT 38

VIII.CONCLUSIE 40

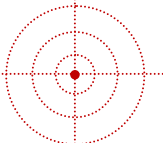
IX. VOETNOTEN 41

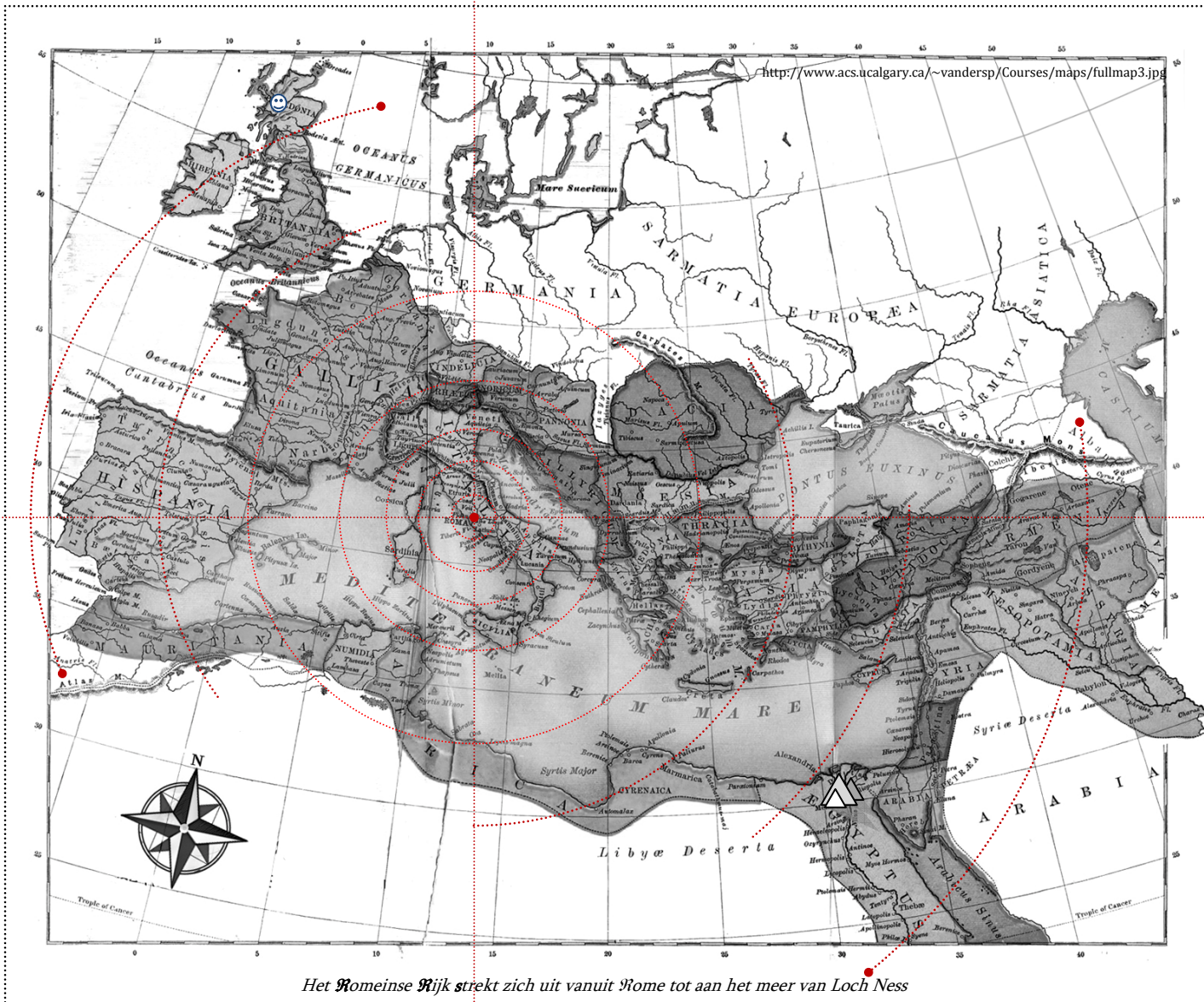
X. LITERATUUR 41

XI. DIGITALE LITERATUUR 41

XII. MET DANK AAN 42

XIII. ROMEINEN & NATUUR 43

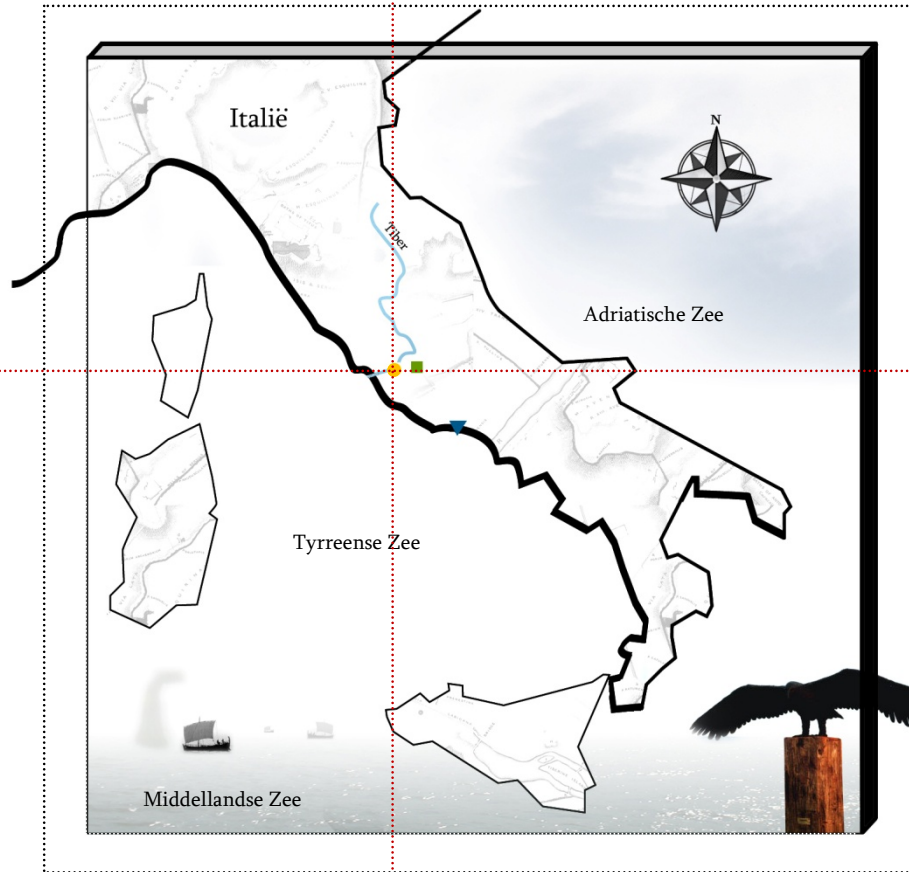

II. VOORWOORD

Romeinen staan onder bewind van de keizer. Het Romeinse Rijk begint onder keizer Augustus, de verhevene, doch van natuurlijk' aard bescheiden. Onder zijn 40-jarige regeerperiode legt hij de fundering voor de absolute macht van de Romeinse keizer. Hij is de grondlegger van een dynastie. Een èchte keizer kiest niet voor confectie en laat zijn paleis op maat bouwen. Hoe dan ook, de huisvesting van de keizer, gelegen in het centrum van het Romeinse Rijk symboliseert de inferieure positie, waarin hij zich verkeert. Toch veroorzaakt Augustus een stilstand in de architectonische ontwikkeling in het Romeinse Rijk, zowel in technisch als ruimtelijk zin. Na zijn bewind breekt er echter een nieuw tijdperk aan...

Rome ligt op het kruispunt van de rode lijnen !

III. INLEIDING

Hoe gaan Romeinen in Klassieke Oudheid om met natuur ? Hoe verhouden zij zich töt elkaar in de architectuur ? De zoektocht naar wederwoord vindt plaats door drie bouwwerken van verschillende keizers, na het jaar Ø Chr., te onderzoeken. De selectie is als volgt;

▼	Cavus Tiberius	▼
●	Domus Aurea	●
■	Villa Hadriana	■

Alle **III** zijn als casa in aparte episoden opgenomen. Elk bouwwerk is onderverdeeld in nevenaspecten om een beter totaaloverzicht te verkrijgen van elk afzonderlijk en haar relatie met de natuur. Per casus komen in de scriptie onderstaande aspecten aan bod;

- * architectuur' haar context *
- * opbouw van de architectuur *
- * architectuur in het landschap *
- * methodiek en materiaalgebruik *

Vanwege de verschillen in omvang van de bouwwerken worden het Domus Aurea en Villa Hadriana ten dele besproken. Bovenstaande aspecten worden verweven in de episoden. Zo wordt van grote naar kleiner schaal elk bouwwerk geleidelijk ontleed om uiteindelijk te achterhalen hoe Romeinen en hun architectuur zich verhouden tot de natuur...

<http://wings.buffalo.edu>

Detail van het muurtje/ dijkje van de rechthoekige vijver van Cavus Tiberius; Ze is gemaakt van diagonaal gestapelde gebakken steen met specie.

De rechthoekige vijver van Cavus Tiberius in het grillige landschap. In de tijd van de Romeinen grensde ze nog aan de zee, nu ligt ze afgeschermd door een soort dijk in de zee { niet op de foto }. Nabij, in de verte liggen resten van een woonverblijf van keizer Tiberius.

IV. CAVUS TIBERIUS

Tiberius, tiran ten top, zóón en opvolger van Augustus regeert van 14 tot 37 n. Chr. Vòòr het keizerschap geniet hij een glansrijk militaire carrière, maar dàn verandert hij in een somber en wantrouwend heerser. Tristissimus hominum, de triestigste aller mensen, is zijn bijnaam onder het volk. Toch heeft deze keizer affiniteit met drama, luxe, toneel en tierelantijnen. Zo laat hij een grot te Sperlonga verbouwen tot Cavus Tiberius.

Zijn voorliefde voor architectuur in combinatie met natuur komt in Sperlonga duidelijk naar voren. Het moet gezegd, het zijn genotzalig zoete gebaren in één 's ochtend met dauw gevulde grot. ★ DE NATUUR heeft eeuwen de grot onder haar slib verborgen weten te houden. Tòt in september 1957 ingenieur Bellanti, leiding geeft aan wegwerkzaamheden in de nabije omgeving en haar per ongeluk ontdekt. De grot ligt aan de voet van een heuvelrots die voor de helft de Tyrreense Zee binnendringt, op de grens van water en aarde. Ze ligt verstopt en gaat naadloos op in de omgeving. Cavus Tiberius is op verschillende manieren te bereiken vanuit Rome. Zowel te land, als te water, te voet en te boot. Er loopt een paadje iets verder landinwaarts van de heuvelrots naar de entree op het zuiden {➡}. Tiberius werd ogenschijnlijk per bootje naar de Cavus gevaren. Het is een natuurlijke grot, gevormd door de wrijving van water en steen gedurende miljoenen jaren, waardoor de mond van de grot steeds groter werd. Natuur kent geen genade en

juist dit geeft haar de grillige textuur, die haar zo uitnodigend maakt als decor voor de schouwspelen voor een keizer. Er komt een moment dat Tiberius haar aanwijst als zijn grot. Zij verleidt hem en Tiberius plaatst strategisch zijn kunstmatig' elementen. De grot is verbouwd tot Cavus Tiberius en nieuw leven in geblazen...

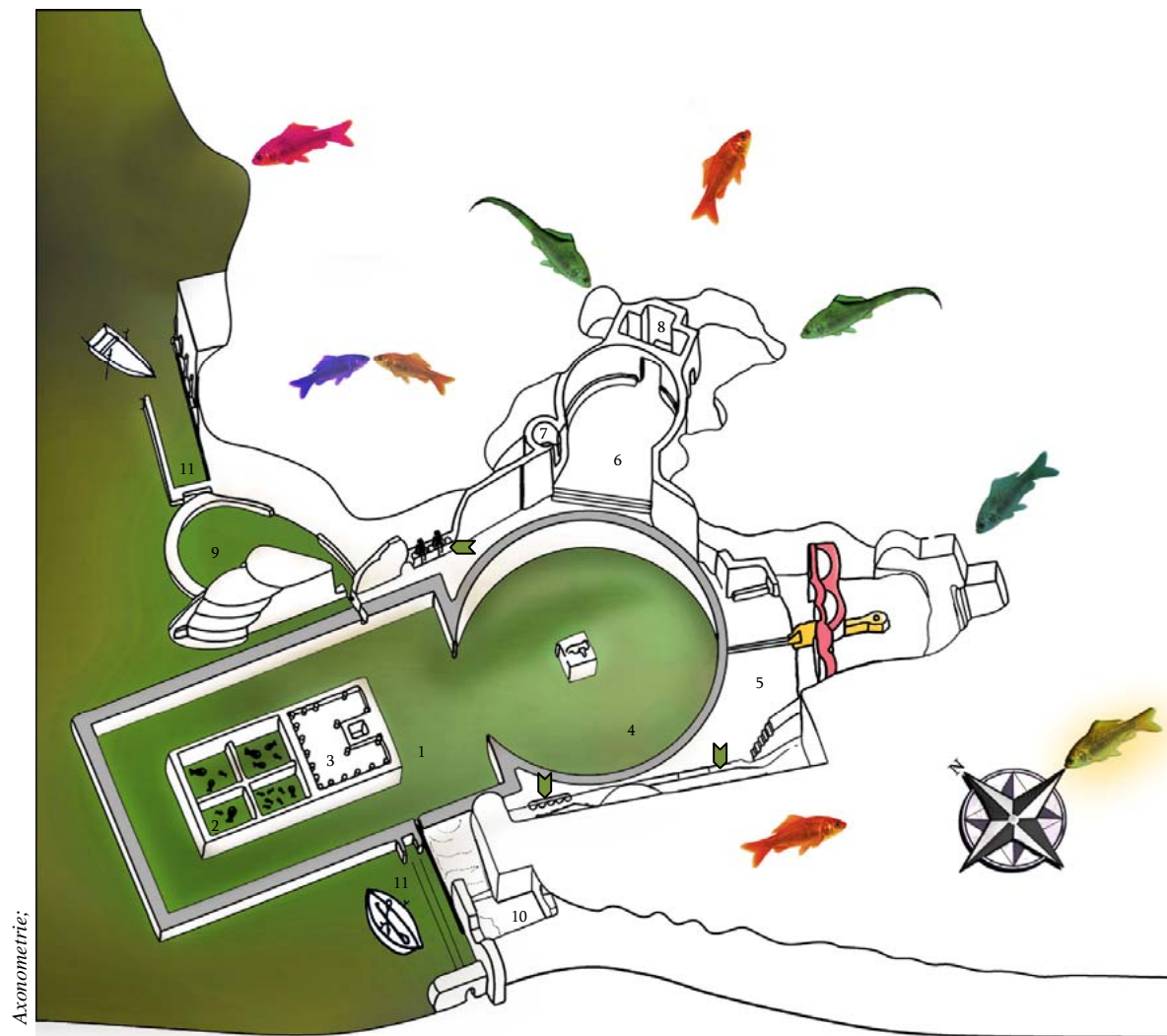

⤴ DE OPBOUW VAN DE CAVUS is te ontleden in een aantal elementen. Hèt overzicht is te zien op de axonometrie op nevenpagina. Meest belangrijk is de reeds aanwezige léégte, ruimte gevormd door een prachtig natuurlijk stenen boogconstructie. Deze is gratis sfeerbepalend, waardoor de architect haar laat als ze is. Eén èn ander in het oog springend element is de vijver, die in een rechthoekig en cirkelvormig deel zijn onder te verdelen. Beiden hebben in het midden een eilandje. Om de 22 meter doorsnede van de ronde vijver te verkrijgen is de grot aan beide zijkanten door Romeinen met gereedschap als houwelen verder uitgehouwen. Het uithouwen resulteert achterin in

twee zijspelonken en aan de langsijden bij de mond van de grot, in zitplekken voor de toeschouwers {◀}. De rechthoekige vijver ligt in het verlengde van de cirkel, op dezelfde as, waardoor binnen & buiten in elkaar over lijken te vloeien. De ronde vijver is beschut onder de rots, de rechthoekige niet. Het moet gezegd, ze hebben tezamen iets weg van een soort erectie uit het verre Oosten van de Middellandse Zee, maar dan vastgeklonken en vereeuwigd versteend in onvruchtbaar water. De vijver vervolgt de weg in de eeuwige beweging van het zilte zeewater richting de oneindigheid. De rechthoekige vijver is omkaderd door een muurtje, een soort dijk, opgebouwd uit baksteen. In het muurtje zijn twee nauwe spleten opgenomen, zodat het water van de Tyrreense Zee gemakkelijk in de kunstmatige vijvers kan worden geleid. Het eilandje in de rechthoekige vijver is te verdelen in tweeën. Op het éné deel van het eilandje staat een paviljoen met mini-zuilen; het is de zitplek van de keizer onder het baldakijn, dat tevens dient als bescherming tegen de felle zon van Zuid-Europa. Het àndere is een aquarium onder te verdelen in vier kleinere visbekken. De vissen mengen hun kleuren met het water in de bekken. Aan de hand van het gedrag van vissen voorspellen Romeinen toekomst; het zogeheten ichtyomantie. Enkele Romeinen zijn nu eenmaal bijgelovig en de toekomstvoorspellingen speelde in Rome een belangrijke rol. Tevens stelden auguren voortekenen vast uit de vlucht van vogels {ornithomantie}. Harupices {priesters} bestudeerden de ingewanden van geofferde dieren om de wil van de Goden te vernemen. Qua functie is Cavus Tiberius te omschrijven als een nymphaeum, een monument gewijd aan de bronnimfen. Hier, in de grot van Sperlonga is ze op natuurlijke wijze door Tiberius ingewijd met een waterbouwkundig kunstmatig inseminatie...

Op de axonometrie zijn de aanlegplekken voor bootjes te zien. Ook is er een fonteintje, dat de zuidwestelijke spelonk, het decor voor de mysteriën, binnendringt. Hier is tevens een trappetje, die naar een doorgang leidt naar de achterzijde van het decor. De noordwestelijke zijspelonk ligt 2 treden hoger, het is een cirkelvormige kamer met een nis voor een beeld. Het spelonk staat in verbinding met een klein T-vormig kamertje, dat op haar beurt weer naar een soort krappe ruimte leidt met muren van het natuurlijk steen van de grot. Waarvoor het precies dient is slechts over te speculeren. ♣

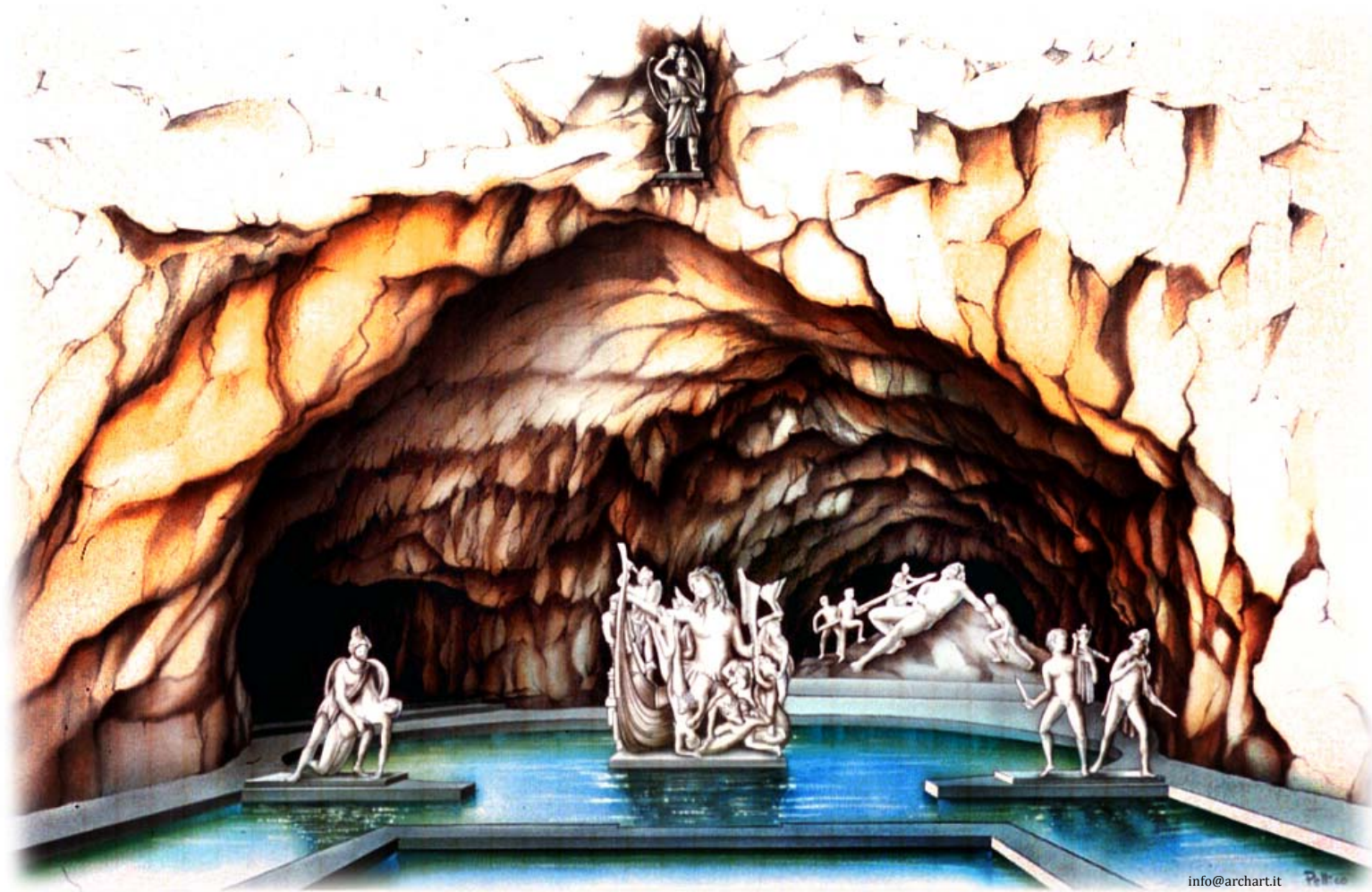
HET STEEN van Cavus Tiberius gecombineerd met het kunstmatige element maakt haar tot architectuur. Hier is optimaal gebruik gemaakt van reeds aanwezige elementen. Tiberius is er eigenlijk in geslaagd om het minimalisme te maximaliseren. Eén van de bouwkundige specialisaties van de Romeinen is de steenhouwtechniek. Normaliter wordt steen gewonnen door ze uit steengroeven te hakken, waardoor negatieve ruimte ontstaat. Hier is daarmee direct architectuur gecreëerd. Het is een omgekeerd bouwproces met een keizerlijk decor als resultaat. De grilligheid van de rots is intact gebleven, wat de sfeer en ambiance van het geheel als decor versterkt. Voor muurtjes en plateaus is gestapeld baksteen gebruikt. Daarna zijn ze afgewerkt met glad marmer. Romeinen boeken technologische vooruitgang door te zoeken naar nieuwe technieken en bestaande verder te ontwikkelen. De techniek is gebaseerd op stereometrie, het steenbreken en houwen. Zo werden grote vierhoekige blokken steen gewonnen. Deze stenen werden gestapeld zonder mortel en door muurankers gestabiliseerd. De redelijk kleine baksteen is handelbaarder dan de 'lompe' blokken steen. Ze wordt vooral gebruikt in utiliteitsbouw. In officiële gebouwen draagt ze steunconstructies, afgewerkt met marmer. Het gebruik van baksteen wordt onder keizer Tiberius dan ook een heuse modetrend!

1. Rechthoekige vijver
2. Visbekken voor ichtymanthie
3. Keizerlijk balkadijn
4. Ronde vijver

5. Het decor voor de mysteriën
6. Cirkelvormige spelonk
7. Nisje
8. T-vormig kamertje

9. Zijbekken
10. Entree vanaf het bergpadje
11. Aanlegplek voor bootjes.

info@archart.it

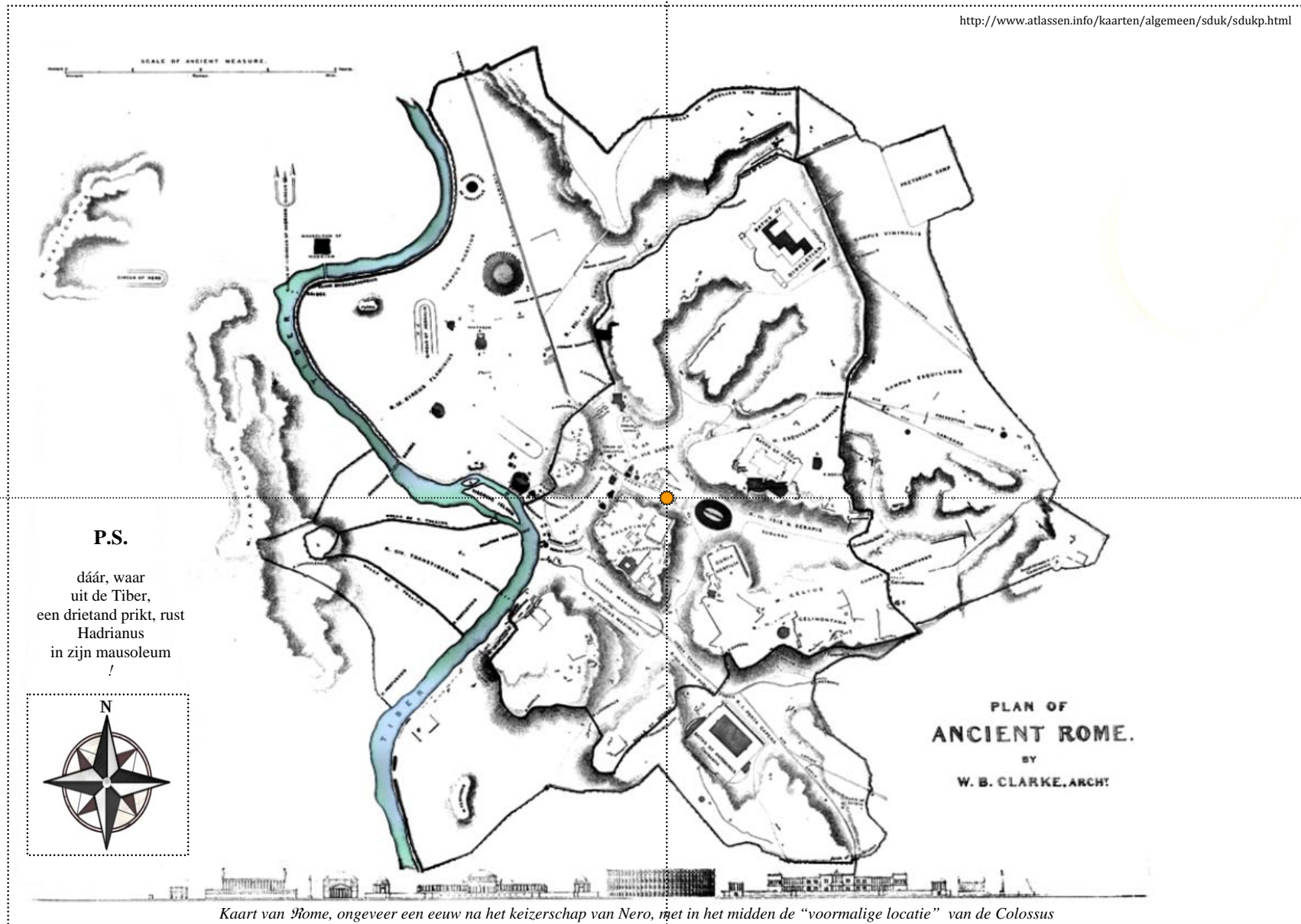
zicht vanaf het balkadijn richting de marmereen beeldengroepen met erachter de twee zijspelonken

Functies van een nymphaeum:

- ◆ *odysseïsche mysteriën* ◆
- ◆ *bruiloftlocatie* ◆
- ◆ *heiligdom* ◆
- ◆ *reservoir* ◆

De mysteriën in Cavus Tiberius staan in teken van Odysseus. Bovenin aan het plafond van de grot hangen installaties voor de Deus Ex Machina, een plotselinge wending in het mysterie. Er staan fascinerende marmeren beeldengroepen, glad als aal. Odysseus staat op de boeg van zijn schip, terwijl het vrouwelijke zeemonster Scylla zes van zijn manschappen uit één reet. Achterin de grot staat Odysseus en zijn vrienden die de cycloop Polyphemus het oog uitsteken. Odysseus is leider onder gewone stervelingen en wordt onderworpen aan de verschrikkelijkste beproevingen. Maar uiteindelijk trotseert Odysseus de natuur. Tiberius houdt ervan de epische held te vergoddelijken. Het is een held waarmee hij zich als gewoon sterveling kan identificeren. Tiberius trotseert uiteindelijk de natuur door een grot om te vormen in een mysterie.

P.S.
dáár, waar
uit de Tiber,
een drietand prikt, rust
Hadrianus
in zijn mausoleum
!

Kaart van Rome, ongeveer een eeuw na het keizerschap van Nero, met in het midden de "voormalige locatie" van de Colossus

V. DOMUS AUREA

010 - taferelen in 64 n. Chr. in het hart van Rome. Tijdens de regeerperiode van Nero { 54-68 n. Chr.} is heel Rome in rep en roer. Terwijl mensen slapen is Rome haar centrum in lichterlaaie in een zee van vlammen. Het middelpunt van Rome is letterlijk met de grond gelijk gemaakt. ⊗gen van Romeinse burgers zijn uitgesproken door zulk een godloos licht. Nero, keizer onder curatele, narcistisch van natuur, pakt wat hij kan pakken, hij heeft de ruimte...

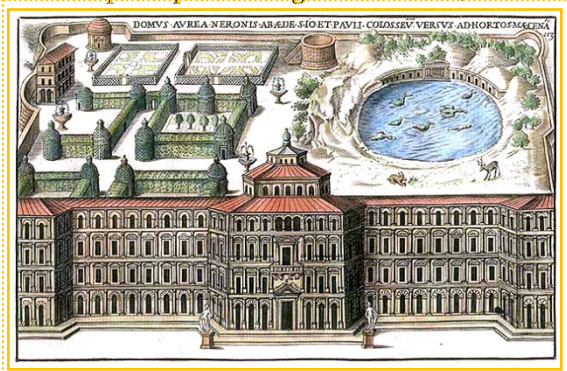
“Er volgde een ramp - het is onzeker of het door toeval kwam of te wijten was aan achterbaks gedrag van de keizer, maar in ieder geval ernstiger en gruwelijker dan alles wat deze stad door het geweld van vuur overkomen is.”

{Tacitus}

Naast het oorspronkelijk paleis van Nero; het Domus Transitoria, worden badhuizen, tempels, en woningen niet ontzien door de brand. Onder het volk beweren enkele mensen dat Nero opdracht gaf tot stichten van brand. Hij ontkent echter en geeft de Christenen de schuld. Vervolgens legt hij de zondebok gruwelijke straffen op. Duivels vuur onteigent Rome's cocon. Een gebied van 80 hectaren is vrij, het is

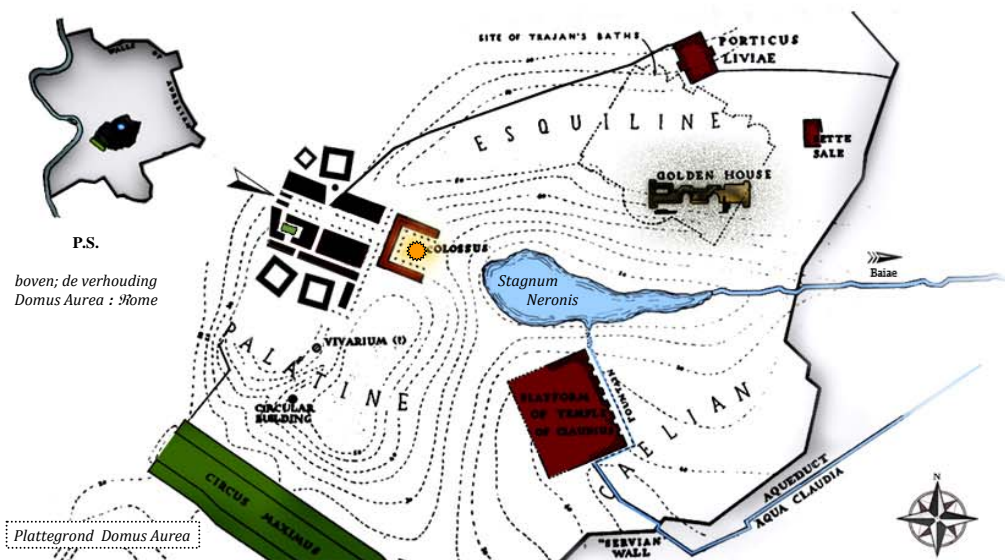
eigenlijk te beschouwen als de mest voor de architectonische ontwikkeling van een vlinder, in de gedaante van het huidige centrum van Rome. Het is één eigenlijke Renaissance ten tijde van de Romeinen. Nero, koning van wensen onder de mensen, krijgt 'carte blanche' voor het centrum van het Romeinse Rijk. Bij de herontwikkeling ontziet hij de mens niet, hij zet gauw de zinnen op zijn paleis met gouden

zinnen op een paleis met gouden randen;

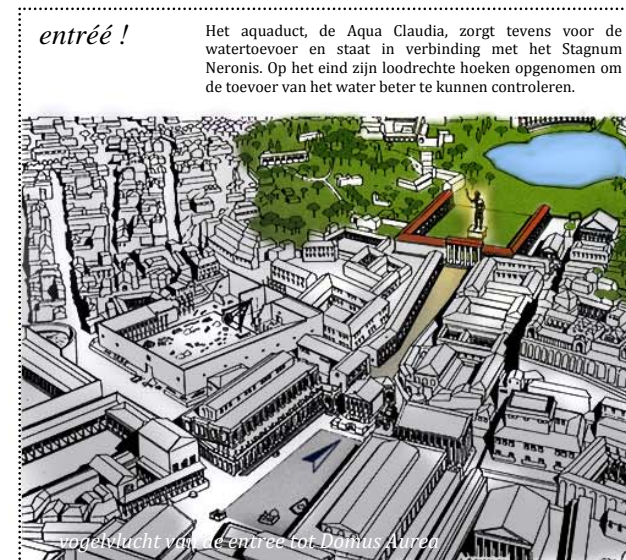
het Domus Aurea: Dit Gouden Huis, met erkers en kerkers bouwt hij met behulp van architecten als *Celer & Severus*, adviseurs, waar je naar kan luisteren, maar het moet gezegd; ook met aannemers met Goedgezind' Gouden handen. Het is het duurste paleis aller tijden, met 50 knechten en wel 100 meiden. Wat ééns openbaar was, is nu privaat onroerend goed van keizer Nero. Het volk is bestolen van het centrum en hiermee maakt Nero zich niet populair. *Celer & Severus* zetten nobel doorsnedes uit van veiligere straatprofielen. Domus Aurea is dúúr, de staatskas

is op, Nero wordt afgezet en pleegt zelfmoord, maar de straten is hij niet vergeten. Opvolgers zijn 'menselijker'. Zo laat Vespasianus op de plek van het kikkervisvormig meer in 72 n. Chr., het Colosseum bouwen dat uiteindelijk zal uitgroeien tot het icoon van Rome. Vespasianus, keizerlijk mens, vult af en toe het Colosseum voor Odysseus' mysteriën. Op de begane grond van Domus Aurea bouwt Traianus in 104 zijn baden en thermen. ⊕ HET LANDSCHAP in Domus Aurea is te beschouwen als een soort landschapsarchitectuur op de bodem van de as van het centrum. De tuin van het paleis strekt zich uit tussen de Celius, Esquilines, en de Palatinus. Bijna het gehele paleiscomplex staat in teken van de natuur. In het bijzonder in teken van het water en de zon. In de Klassieke Oudheid ligt in de Golf van Napels de luxueuze badplaats, Baiae. Ze dient als inspiratiebron voor het paleiscomplex. Twee projecten volgen hieruit; het meer en het kanaal. • het meer ligt centraal verzonken in de tuin. Een enorm gebouw omringt het Stagnum Neronis. Nero, gele rakker, wil graag; 'éénmaal véél'. Naar het meer moet het meest aangename water nabij Baiae in goede baan worden geleid. • het bevaarbare {} kanaal vanaf Baiae naar het Stagnum Neronis maakt het mogelijk. Waterbouwkundig is ze kunstmatig op ingenieuze wijze uitgegraven door de Christenen. Het inmiddels afgekoelde {} badwater uit Baiae meert aan na een reis van 175 Romeinse mijlen. Ze is te zien op de volgende bladzijde; Het is de onvertakte ader richting het oosten vanuit het Stagnum Neronis.

boven; de verhouding Domus Aurea : Rome

Plattegrond Domus Aurea

entrée!

Het aquaduct, de Aqua Claudia, zorgt tevens voor de watertoevoer en staat in verbinding met het Stagnum Neronis. Op het eind zijn loodrechte hoeken opgenomen om de toevoer van het water beter te kunnen controleren.

vogelvlucht van de entree tot Domus Aurea

www.indiana.edu

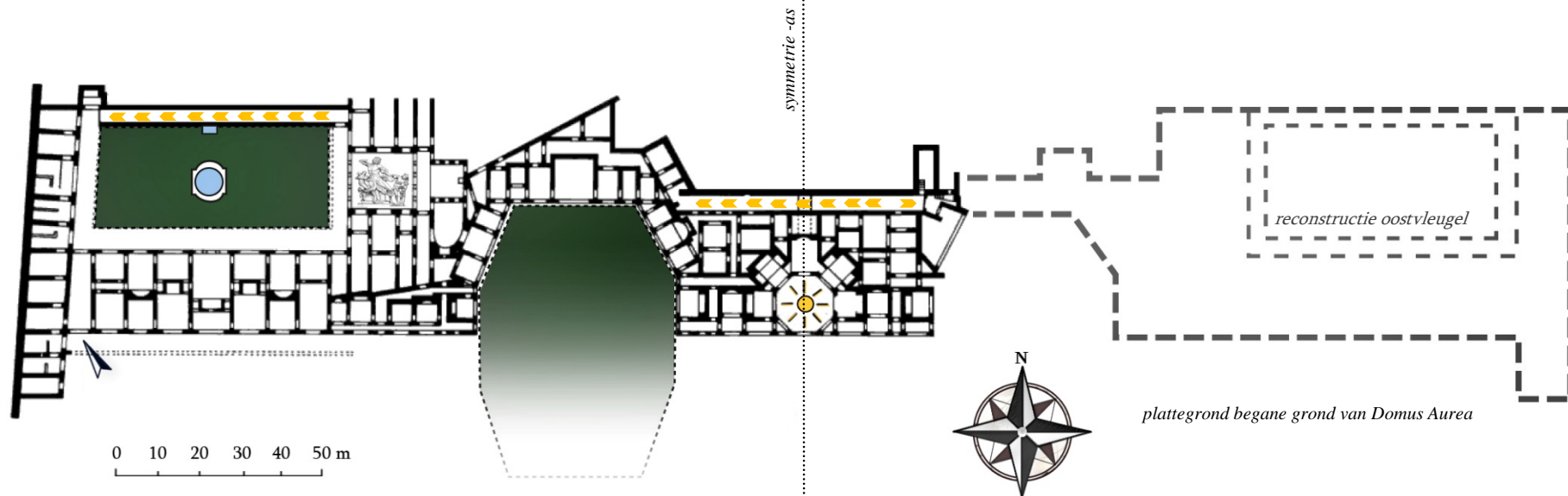
Om de fantasie van Nero te verwezenlijken kiezen de architecten *Celer & Severus* voor een duurzame aanpak voor het tuinlandschap. Wellicht is het te beschouwen als voorloper van de Engelse parkstructuur. Binnen deze ecologische visie speelt de natuur een belangrijke rol. Bomen zijn in groepen geplant van meest exotische soorten. Groente, fruit, pasta, vlees en wijn zijn er in overvloed. Korenvelden, loofbossen, moestuinen, wijngaarden en weilanden wisselen elkaar af in het tuinlandschap van het paleis. In het massief groene landschap staan fonteinen, paviljoens, portico's, priëlen en de tempel van Claudius. De architectuur van het Domus Aurea symboliseert de imago mundi, de domeinen van het universum. Gouden vissen

"Tevens lag er een meer ter grootte van een zee, omringd door gebouwen die de schijn van een heuse stad wekten."

{ Suetonius }

zwemmen in vijvers. Reeën, herten, konijnen en schapen, zowel tam als wild, leven in het groen van de tuin. Vee graast op weilanden en in het vogelverblijf fluiten vogels. Het is een 'paradijs' dat refereert aan tuinen van Perzische heersers. In de volksmond noemt men het "rus in urbe", een platteland in stad. Een in het oog springend element is de monumentale entree tot de paleistuin! Na dit vestibulum leidt een zuilengalerij van 1,5 kilometer naar de tweede poort, die het U-vormig hof ontsluit. Ze heeft aan III zijden III rijen arcaden en opent

zich naar het stagnum Neronis. In het midden van het U-hof staat één 36 meter hoog ☀ beeld van de zonnegod, de Colossus. Het Colosseum dankt haar naam aan dit kolos. In Latijns linguïstiek; het mannelijk -us wordt onzijdig -um. In de symboliek; één solistisch standbeeld van Nero, wordt verbogen tot één Arena voor de mensen. Eéns het middelpunt van de tuin, nú het middelpunt van Roma, nèt als de zon het middelpunt van het universum is. Het hoofd van het beeld is een portret van Nero. Inmiddels neemt zijn grootheidswaanzin zulke vormen aan dat Nero zich identificeert met de Zonnegod. Het moet gezegd. Nero is wel een zonnegod die zijn gasten verwelkomt bij het betreden van de tuin van zijn Domus Aurea...

† HET GOUDEN HUIS haar plattegrond is boven te zien. Het is eigenlijk typologisch een eigentijdse zeevilla_{vm}, maar dan hóóg op de helling van de Esquilinus. Ze heeft vier etages. De façade op het zuiden is 370 meters lang geweest. De entree tot het paleis is helemaal in het westen van de plattegrond gesitueerd. Nero is wantrouwend en bang vermoord te worden. Domus Aurea dient dan ook als bescherming voor de keizer. Het gehele paleiscomplex is omgeven met muren en grachten. Er zijn cryptoporticos { 🏰 }, van wel 5 meter breed, het zijn eiiindeeloooze dooden gaaangen tussen twee massieve stenen muren, van wel 60 meter lang. Zo kan Nero, in geval van hoge nood, zichzelf ongezien uit de voeten maken, evenals de dienstboden ongezien hun werk kunnen doen.

"Ontwerpers en uitvoerders waren Celer & Severus® die het talent en de durf hadden om ook dat wat de natuur onmogelijk gemaakt had door techniek te tarten en de middelen van de keizer kwistig te gebruiken."

{ Tacitus }

De noordzijde van het Domus Aurea is als een bunker opgezet. Deze zijde van het paleis ligt eigenlijk ook in de oplopende helling, wellicht dat vandaar weinig openingen aan de noordzijde zijn opgenomen. De westvleugel is te beschouwen als het daadwerkelijke huis en het onderkomen van Nero. De oostvleugel is de openbare ontvangstruimte en helaas niet meer in ons midden. In het midden van het rechthoekige binnenhof staat

een fontein, met aan de oostzijde het nymphaeum met beelden van de beroemde Laocoön groep. Uitgebeeld is het moment waarop de Laocoön en zoons gewurgd worden door slangen, gestuurd door Poseidon. De Laocoön doorziet de listige Odysseus en wil de Trojanen waarschuwen voor "het paard van Troje". Een groot deel van de verschillende vertrekken van het Domus Aurea ligt op het zuiden. Het lijkt erop dat de Romeinen gevoel hadden om optimaal gebruik te maken van het aanwezige zonlicht. Het andere hof is in de vorm van een halve octagon opgezet en opent zich naar de aflopende helling. De salonzaal, op de symmetrie-as, is te beschouwen als vernieuwend, vooral vanwege de inpassing in een rechthoekige structuur_x. Ze staat geheel in het teken van de 'Zon' ...

◇ DE SALONZAAL is naast goud bedekt met marmer, ivoor en versierd met edelstenen en parelmoer. Naast glinsteringen en fonkelende afwerkingen zijn muren met fresco's beschilderd. Afbeeldingen zijn naast religieus gerelateerd aan het dierenrijk. Zo zijn er afbeeldingen van levende wezens tussen patronen van bloemblaadjes. Schilderingen van vissen, vogels en herten. Maar ook beesten als gevleugelde katachtigen en libellen met prachtige portretten van vrouwenhoofden. De Etrusken zijn de eerste die boogconstructies verwezenlijken. Het zijn echter Romeinen die met technisch talent de techniek voor bogen en gewelven verder ontwikkelen;

“Door hun stoutmoedig’ verbeeldingskracht en meesterschap is het hen gelukt alles te verwezenlijken wat de keizer wenst en de natuur niet kan bieden.”

{ Tacitus }

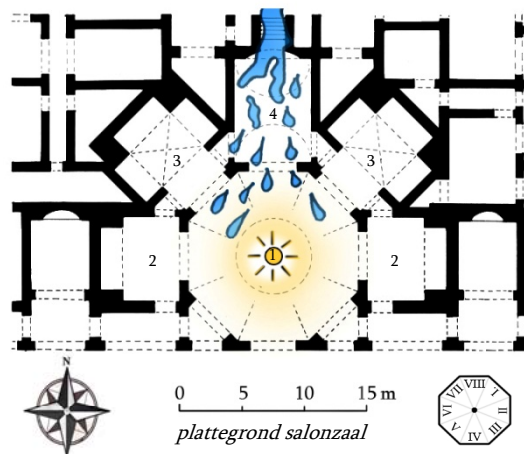
Celer & Severus® zoeken naar nieuwe methodieken voor het paleis. Ze experimenteren er flink op los en laten hun fantasie de vrije loop gaan, want het budget is enorm. Voor veeleisende Nero gaan ze tot op de bodem van hun kunnen. Zo is voor de coenatio een overspanning van maar liefst 15 meter gerealiseerd. Het is één hemisferische koepelzaal, geïnspireerd op de koepelzaal in Baiae. Nero wilde waarschijnlijk de oneindigheid van het heelal relativeren. Hij doet een poging door in de plattegrond een cirkel tot de achthoek te reduceren. Om de vorm te verwezenlijken wringen *Celer & Severus*® zich in allerlei bochten. Oplossingen zijn gevonden in driehoeken, een soort restruimten, om

doorsnede salonzaal van Domus Aurea

wiegvormige bakstenen in verticale geleiding

1. Coenatio rotunda

2. Zalen met alkoven (klein slaapvertrek)

3. Triclinia (eetzaal)

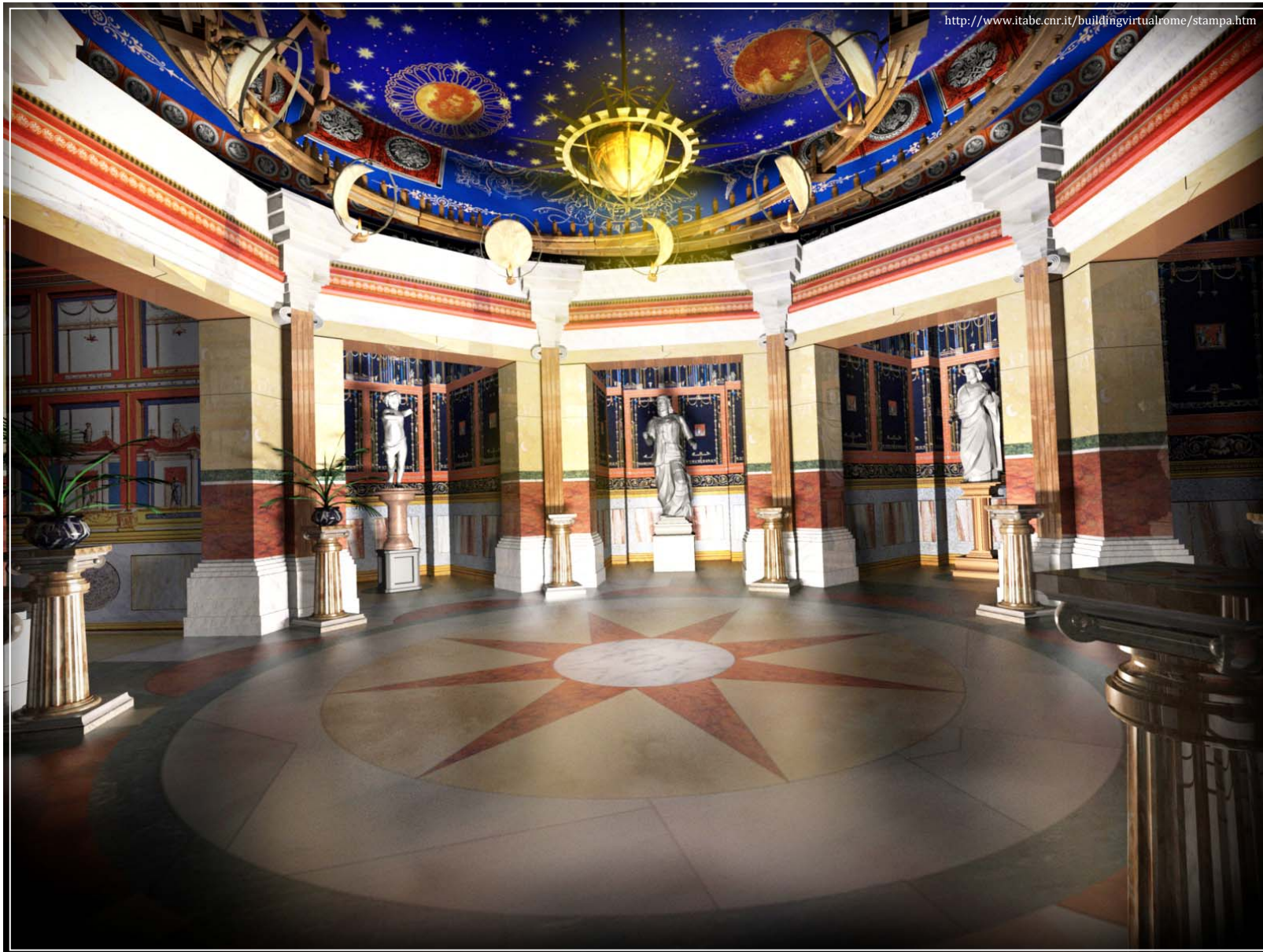
4. Nymphaeum

de verschillende lijnen op elkaar aan te laten sluiten. Er zijn massieve muren van wel twee meter dik. Acht schijven dragen rechte balken, een soort lateibalken, waarop de koepel rust. Het is voor het eerst dat een koepel wordt vervaardigd waarbij de boog niet als ondersteuning is gebruikt. Zij is gemaakt van gegoten mortelspecie, beter bekend als in het werk gestort beton. Het is de eerste in haar soort. Het beton is samengesteld uit een mengsel van mortel met pozzolaanaarde, kiezelzand en baksteengruis. In de opbouw van de balken zijn wigvormige bakstenen verticaal in rechte lagen aan te treffen. In de doorsnede is te zien hoe het licht door het oculus, de opening in de koepel, naar binnen is ontworpen.

“Toen het huis eenmaal in die vorm is afgeleverd en hij het had ingewijd, heeft hij er slechts in zoverre zijn goedkeuring aan gegeven, dat hij zei dat hij eindelijk als een waar mens kon wonen.”

{ Suetonius }

De oculus is af te sluiten met ivoeren panelen. Het licht strijkt langs de bolling de aangrenzende vertrekken in. Om de zaal liggen de vijf andere vertrekken met op de symmetrie-as de trap van het nymphaeum. Op de top van de koepel zijn twee groeven te zien. Op de rechter-render {blz. 15} is de ingenieuze mechanische constructie te zien. De installatie simuleert de beweging van het heelal. Terwijl water van de trap van het nymphaeum kabbelt, strooien de beweegbare ivoeren panelen via pijpinstallaties wolken saffraankleurig, parfum over aanwezig, de gasten van keizer Nero.

reconstructie van de salonzaal met schilderijen en installatie van het heelal in de holling van de koepel

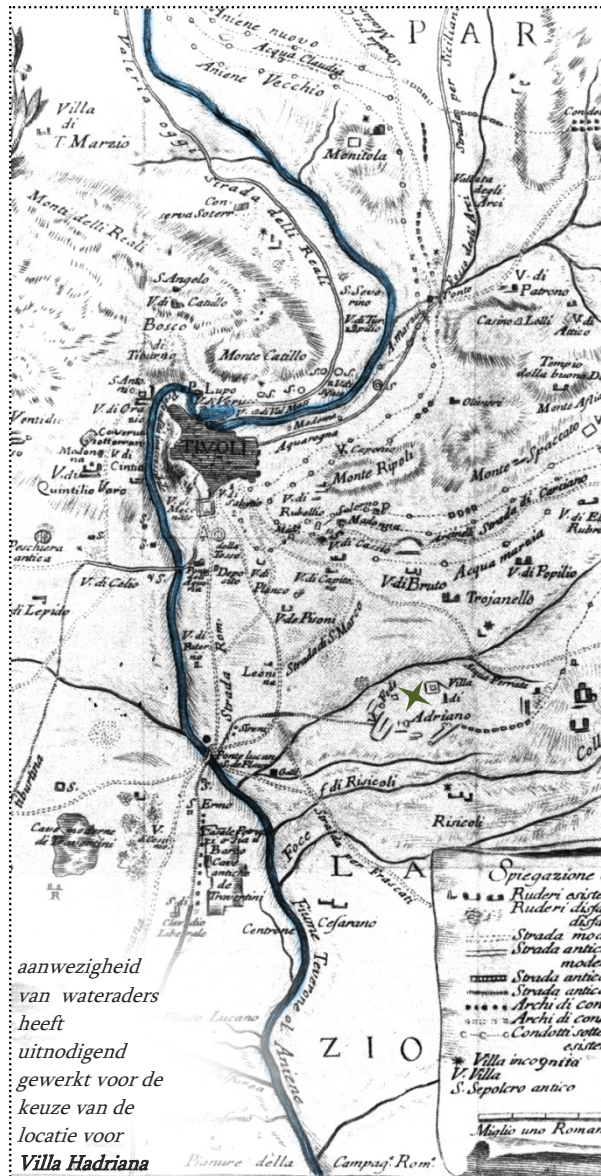
blz. 165 Hadrian's Villa and its Legacy

mozaïek in de oorspronkelijke residentie van Villa Hadriana

overzicht van Villa Hadriana {maquette} in vogelvlucht

VI. VILLA HADRIANA

19 Romeinse mijlen {28 km.} ten oosten van Rome ligt een oase van steen. Toen Tivoli nog Tibur heette verrijst hier Villa Hadriana {✦} tussen 126 en 134 n. Chr., in opdracht van keizer Hadrianus. Zijn regeerperiode, tévens als bouwmeester^{xiii} {117-138}, is te beschouwen als de climax van de keizertijd van Romeinen. Totale vrede kenmerkte zijn politieke ambitie. Hierdoor is hij in staat om vanuit Rome gedurende lange tijd verre reizen te maken, van de piramiden tot aan Loch Ness. Overal laat hij badhuizen, bibliotheken, tempels en theaters bouwen. Zijn architectonisch talent komt vooral tot uiting in de restauratie van het Pantheon^{xv}, dat hij verbouwt tot het symbool van Rome. Tijdens zijn reizen naar het oosten worden vooral landen als Alexandrië, het huidige Egypte en Griekenland, inspiratiebron voor Villa Hadriana. In de stad is echter niet genoeg ruimte voorhanden om zijn architectonische ambitie te verwezenlijken. Dat ligt gevoelig bij het volk. Hij besluit het paleis buiten de stad te bouwen... ✦ HET LANDGOED VAN DE VILLA ligt tussen de oorsprong van de Tiber en het centrum van Rome, op de grens van de Campagna, het Italiaanse platteland. Een zijrivier van de Tiber, de Anio kronkelt door Tivoli. Haar oorsprong ligt in de Albaanse heuvels 50 km.

verder in het oosten. Ze overbrugt ongekende hoogteverschillen; vandaar het grillige karakter, gekenmerkt door stroomversnellingen en watervallen. Hadrianus is een groot liefhebber van kunst en architectuur. Al zijn fantasieën en concepten dienen in Villa Hadriana samen te smelten in een mélange^{xv} van architectoniek en de natuur. Zijn plannen hebben een omvang van het huidige Disneyland te Parijs. Uit verschillende provincies van het Romeinse Rijk dienen landschappelijke en architectonische elementen op het landgoed in Tibur worden samengebracht, maar ook bestaande elementen worden gebruikt. Van de oorspronkelijk Republikeinse villa zijn enkele vertrekken opgenomen in het nieuwe paleis. Het is het zaad van Villa Hadriana, rijp om te ontkiemen tot pracht en praal van de bovenste plank. Ze is klaar voor een wedergeboorte van je welste...

Vloerfragment van het waterhof (www.flickr.com).

Als Hadrianus besluit zijn paleis te laten bouwen is het stuk land al in handen van de familie van Hadrianus' vrouw; Sabina. De ligging is gunstig. Het is vanuit Roma slechts één dag te paard door het prachtige Italiaanse platteland. Het landschap is schilderachtig en getekend door glooiende heuvels, die een zee van golvende aarde vormen. Niveauverschillen van landschap bieden een prachtig decor voor vergezichten over de Campagna. Op 40 kilometer afstand liggen de pieken van het Albaanse heuvellandschap. Deze métershoge bergen vormen een uitzicht van inspirerende vergezichten. De tempelterrassen kijken uit over olijfbomen van Frascati, een dorpje ten zuiden van Roma. In de Klassieke Oudheid is dit culinair centrum de 'place to be'. Het is tévens het middelpunt van wijnbouw in de Campagna in de Klassieke Oudheid. Het uitzicht aan het einde van de horizon is adembenemend. Nabij grenst het paleiscomplex aan boomgaarden. De bomen staan gerangschikt in een grid, een rooster opgebouwd uit lijnen, die vierkanten vormen. Het grid kent zijn continu in akkerland, bos en weiland. Door dit transitieve karakter zijn harde grenzen tussen paleis en landschap vermeden. ♣ DE OPBOUW VAN DE VILLA kenmerkt openheid en oriëntatie op de omgeving en de zon. Toch zijn er ook veel naar binnen gerichte gebouwen { op de hofstructuren }. Het paleiscomplex is verbonden met ontelbaar veel zuilengalerijen, zoals te zien is op de foto van de maquette {bladzijde 31}. Daarbovenop, komt toch eens kijken!, dat vogelverblijven en

wildparken het paleis verder verrijken.

Naast het creëren van een prettig optisch aangezicht is rust het meest belangrijke uitgangspunt bij het ontwerp van Villa Hadriana. Voor paard en wagens zijn speciaal rijpaden onder de grond aangelegd. Ze beperken geluidsoverlast en opwaaiend stof tot een minimum voor onze gevoelige metgezel; Hadrianus;, is hij lange tijd op reis geweest?, dan komt hij thuis... op de bouwplaats, en ziet dingen, niet naar wens!

Hadrianus neemt het heft in handen, beveelt het af te breken door te schreeuwen; "hatsieflats, schermutselingen, wat een knoeiboel, klunzen !! ", tegen aannemers, die aan mogen nemen opnieuw te beginnen. Zonder poging tot perfectie wordt het nooit een waterdicht project. Streef naar perfectie en zijn de goden U gunstig?, dan, wellicht dan, komt het in de buurt! Een paleis voor Hadrianus' rust is alleen te creëren na ontzaglijke inspanning te hebben geleverd om aannemers in de gaten te houden. Het complex is rijk aan een verscheidenheid van vormen. Het omvat experimenten van cirkels, rechthoeken en ervan' oneindig veel variaties. Het heeft géén centraal punt of richting en geen éénduidig plan. Gedurende de totstandkoming is ruimte gereserveerd voor spontaniteit en fantasie. Méde hierdoor, en uiteraard de inspanningen van duizendpoot Hadrianus, is de grote verscheidenheid aan stijlen, structuren, technieken en vormen Villa Hadriana ten goede gekomen. Ondanks het ontbreken van enige éénduidige regelmaat van het totale paleiscomplex is de plaatsing van de verschillende gebouwen en haar elementen met Japanse precisie tot stand gekomen. Ook water speelt een belangrijke rol in Villa Hadriana. Meren, vijvers, visbekkens en watervallen reflecteren de schoonheid van natuur, gebouwen en kunst... Vanwege de grote omvang, delen we Villa Hadriana op om een beter overzicht te verkrijgen. De verschillende zones zijn als volgt;

I. *Het residentiële hof* is het hart en de oorsprong van het complex. Het is het woonverblijf met de oorspronkelijke villa, het omvat het hof van de bibliotheek en het winterpaleis.

II. In de '*ring om residentie*' bevindt zich het gastenverblijf en de Latijnse en Griekse bibliotheek. Zij vertonen ten opzichte van zone I een verdraaiing. Het Teatro Maritimo is een soort draaipunt voor de aangrenzende zōnen. De gebouwen zijn met elkaar verbonden door elkaar lichtjes te raken. Zó behouden de strakke geometrische vormen hun autonome karakter.

III. De *noordelijke groep* omvat tempelterrassen. Hieronder liggen, op genoeg afstand voor de rust van Hadrianus, de vertrekken van het personeel. Via de tempelterrassen is het theater en de tholos {tempel} van Vénus te bereiken. De opzet van beiden bestaat uit halve cirkels. De tempel is gericht op het uitzicht, het theater op het podium.

IV. De *oostwestelijke groep* omvat de 'zaal der filosofen'. Deze is de schakel tussen het Teatro Maritimo en het hippodroom. In deze zone staat een hybride gebouw, waarvan de plattegrond een kruisopzet heeft. Ze kent twee assen, precies van noord » zuid & van oost » west. Het omvat het bad van Heliocaminus, het casino en de visbekken.

V. De *uitbreiding onder hoek* ligt tussen zone IV en zone VI, daar, waar de centrale vestibule met kleine en grote thermen dwars in het landschap steekt. Hier bevindt zich de Canopus, {★}, die naar het heiligdom van Sérapis, heerser over doden, leidt. Het 'kanaal' is een aandenken aan Alexandrië. Het water in vijver en tempel is via een ondergrondse installatie {!} met elkaar verbonden. Langs de kant van de Canopus staan marmeren beeldengroepen.

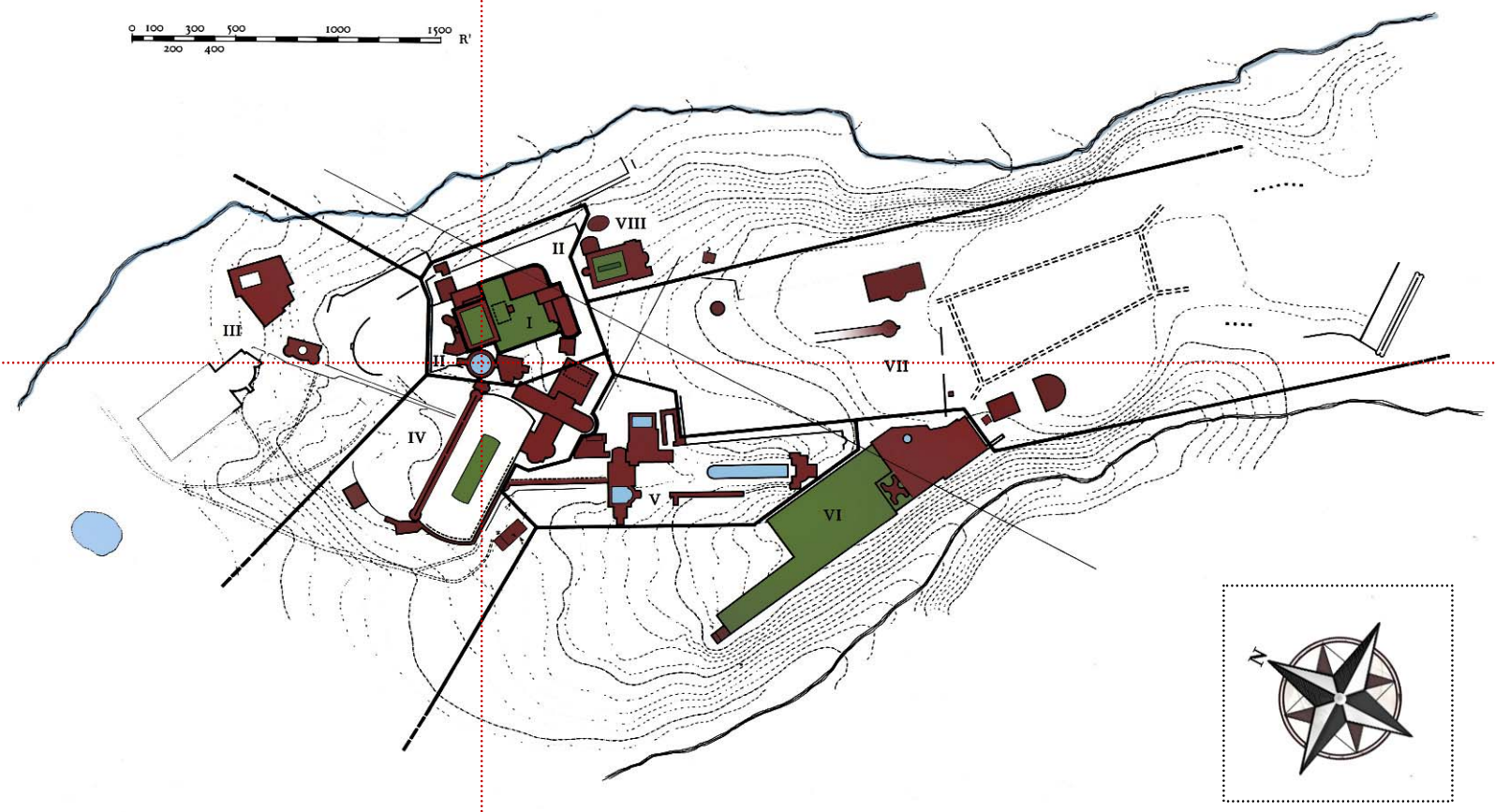
VI. De *zuidwestelijke as* omvat de academie, boomgaarden en het paviljoen met de plattegrond in de vorm van een klavertje-vier. Het is opgebouwd uit cirkels, waaruit happen zijn genomen, waardoor tegengesteld gebogen lijnen ontstaan. Aan het uiteinde staat Torre di Roccabruna, het hoogste accent van Villa Hadriana.

VII. De *hoge grond* omvat het wildpark en bouwwerken als de ondergrondse galerieën, verzonken grotto's en het Piazza d'Oro, waarvan naar de functie nog steeds moet worden gegist, ze is rijk aan klaverbladvormige ruimten.

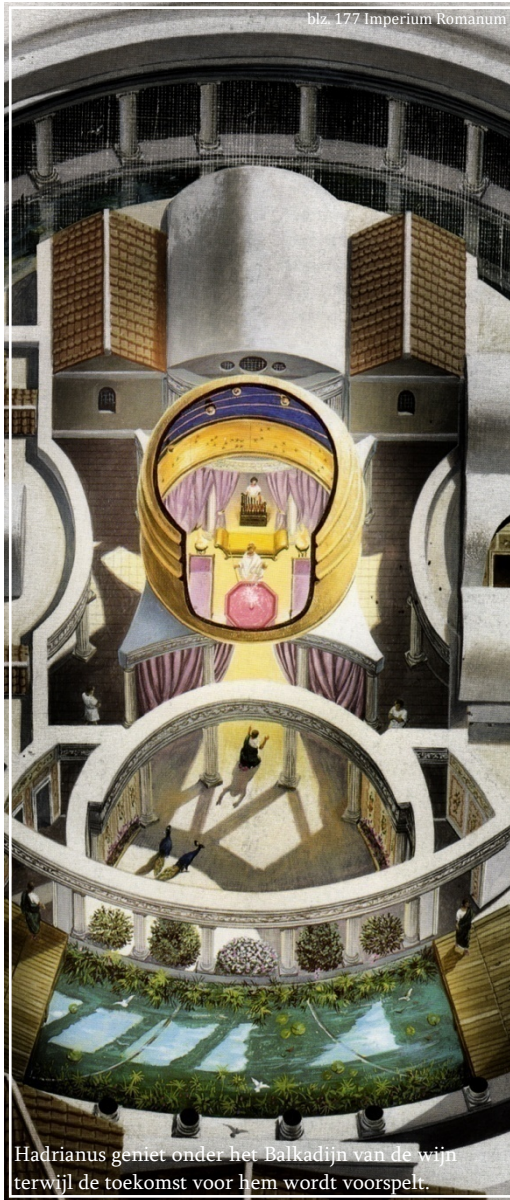
Toen de villa bijna voltooid was, sterft echter Hadrianus' beste vriend Antinoüs op gruwelijke wijze. Hadrianus gaat letterlijk kapot van verdriet en heeft het nooit echt heeft kunnen verwerken. Door deze tegenvaller krijgt hij nooit kans om echt van zijn villa te genieten. "Arm gevoelig Hadrianus." Ondanks triestheden in Hadrianus' levensloop is zijn culturele nalatenschap enorm. Opvolgers genieten dan ook met volle teugen van Villa Hadriana. Dat is niet gek, ze heeft dan ook alles wat een keizer zich maar wensen kan. Vanwege enorme omvang van het totale complex concentreren we ons nu op een kleiner deel van het geheel; het eigenzinnig' Teatro Maritimo, gelegen in zone IV. Het is de concentrische schakel in het complex, dat het favoriete verblijf moest worden na de voltooiing van Villa Hadriana.

THE SITE

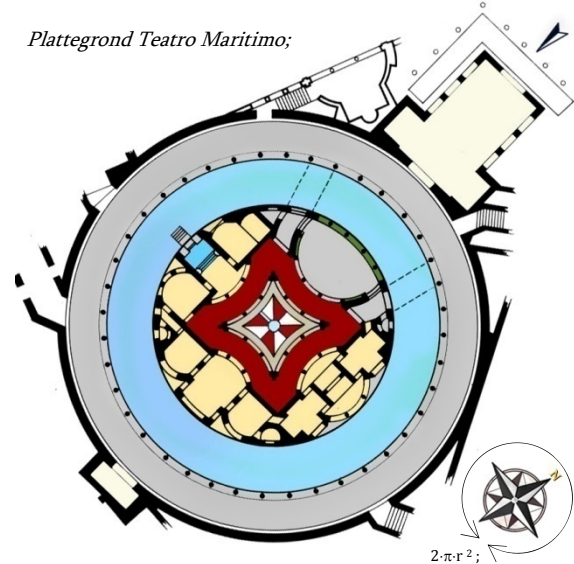
de plattegrond van Villa Hadriana in zones

Hadrianus geniet onder het Balkadijn van de wijn terwijl de toekomst voor hem wordt voorspelt.

© HET TEATRO MARITIMO is een merkwaardig element in Villa Hadriana. Het is een eiland binnen het paleis, veilig, omsloten door een bakstenen muur die is bedekt met de meest uiteenlopende fresco's. De mensenschuwe keizer met hypochondrische aard kan zich hier compleet terugtrekken. Het is de *ombilicos_{svm}* {navel} van het totale complex. Een soort baarmoeder vol prenaturale geborgenheid. Op de plattegrond is te zien dat het Teatro Maritimo concentrisch opgebouwd is. De diameter is 44 meter, precies gelijk aan die van het Pantheon. De omtrek van een cirkel bedraagt $2 \cdot \pi \cdot r^2$. In dit geval is dat $2 \cdot 22^2 \cdot \pi$. Na de dood van zijn boezemvriend heeft Hadrianus het gevoel alléén te zijn. Hierdoor en het feit dat $2+2=4$ & $2 \cdot 2=4$ is geeft hij de voorkeur aan afmetingen waarin veelvuldig het goddelijke cijfer II voorkomt. Zo is hij nooit alléén. Zonder deze simpele, rekenkundige beredenering zou het Teatro Maritimo wellicht nooit tot stand zijn gekomen. De buitenste ring is een 4 meter brede portico, met aan één zijde de dichte muur en aan de andere veertig gladde Ionische zuilen. Hierop rusten gewelven. Naar binnen krullende schelpvormen kenmerken het kapiteel van de Ionische zuilen. Centraal ligt een eilandje, de oikoumene, de bewoonde wereld. Via 2 {} beweegbare houten bruggetjes kom je langs een voorpleintje op een soort "rond" U-hofje. Het heeft slaapvertrekken en een badruimte. Centraal staat een paviljoen met vier gegroefde marmere hoekzuilen. Het is een balkadijn met naar binnen gebogen portico's die een met brons afgewerkte metalen constructie_{svm} overkoepelen. In het

midden staat een fonteintje. De gracht is volgens de antieke kosmologie de okeanos, de oeroceaan die de aarde omringt. Het Teatro Maritimo is tevens de microkosmos die het dieren en plantenrijk omvat. Alles tezamen staat ze symbool voor de imago mundi. Vissen zwemmen in de rondte en worden gebruikt voor ichtyomantie. Vogels fladderen fluitend in met netten afgeschermden ruimten, terwijl ze zich klaar maken voor de ornamantie.

Een windvaan is verbonden met de constructie in de koepel. Ze symboliseert het heelel en de dierenriem en geeft de beweging van de planeten en sterren weer. Hier wordt de horoscoop geraadpleegd. Er is een installatie die water over aanwezigen sprenkelt tijdens rituelen. In de Klassieke Oudheid wordt wind_{sv} beschouwd als aandrijfkracht van de sterrenbewegingen en is dus van grote invloed op de horoscoop.

De ronde vorm staat symbool voor de oneindigheid van het heelal en de okeanos....

VII. VERGELIJKING/ SAMENGEVAT:

CAVUS TIBERIUS

CONTEXT; Cavus Tiberius is aanvankelijk een natuurlijke grot, verbouwd voor het tijdverdrif van keizer Tiberius. In tegenstelling tot Domus Aurea en Villa Hadriana vervult ze geen woonfunctie. Vandaar dat de grot het verst verwijderd ligt qua overeenkomsten. Wat hier het hoofdelement is, is bij de Domus Aurea en Villa Hadriana “slechts” een onderdeel. Ze is een nymphaeum en staat in teken van bronnimfen {water} en dient als decor voor de mysteriën van de epische held Odysseus. Het aanwezige natuurlijke element in de vorm van een ‘stenen’ grot, in de heuvelrots is optimaal gebruikt en vormt de belangrijkste drager van het ontwerp. Dit komt de sfeer en de ambiance in mijn ogen ten goede. ARCHITECTUUR IN HET LANDSCHAP; Cavus Tiberius ligt aan de Tyrreense Zee, op een grens van water en land. De grot gaat op in het landschap en ligt bijna verborgen. Het landschap heeft een ruig en grillig karakter en wordt gekenmerkt door ruige rotspartijen. In de Klassieke Oudheid is ze redelijk lastig te bereiken vanwege het feit dat de vijvers van de grot aan zee grenzen. Ze is te voet en te boot te bereiken. Het landschappelijk element vloeit op bijzondere wijze, evenals bij Villa Hadriana, over in het kunstmatige elementen en visa versa.

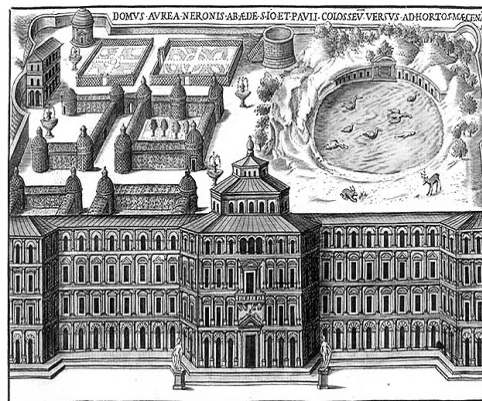

vooraanzicht grot

DOMUS AUREA

CONTEXT; Domus Aurea is een paleiscomplex gebouwd na de grote brand in Rome. Het is privaat landgoed van keizer Nero. Het is gebouwd met behulp van de architecten *Celer & Severus*. Als enige van de drie bouwwerken is ze echt van de grond af aan gebouwd en juist later hergebruikt voor het bad van Traianus. Ogenschijnlijk is het grootste deel van het volk niet blij met Domus Aurea, wat eigenlijk geen goede fundering is voor een dergelijk paleis op zo'n prominente plek. Ze is compleet ommuurd en wellicht meer een luxe gevangenis in plaats van een rustig paleis voor Nero. ARCHITECTUUR IN HET LANDSCHAP; Het totale paleiscomplex is één groot landschappelijk park met erin verstrooid enkele bouwwerken, exotische boomgroepen en tamme en wilde beesten, in het centrum van Rome, een “hoogstedelijke” omgeving. Het landschap is gekenmerkt door heuvels. Het Stagnum Neronis is van ongekende afmetingen in vergelijking met bijvoorbeeld de Canopus van Villa Hadriana. Ook het kanaal vanuit Baiae en het aquaduct zijn ingenieuze staaltjes waterbouwkundig vakmanschap van de Romeinen.

vooraanzicht Domus Aurea

VILLA HADRIANA

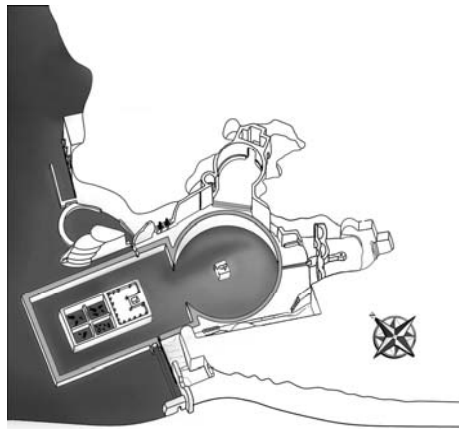

CONTEXT; Villa Hadriana is het woonverblijf, met alles er op en eraan, evenals Domus Aurea. Ze is gebouwd voor keizer Hadrianus en staat vooral in teken van rust. Hadrianus trad zelf op als bouwmeester. Eigenlijk is ze organisch gegroeid uit de oorspronkelijke villa, dat als kiemzaad fungeerde voor het totale complex. ARCHITECTUUR IN HET LANDSCHAP; De aanwezigheid van de Anio is belangrijk geweest als waterbron om de verschillende vijvers van water te voorzien. Evenals het Domus Aurea is ze een totaal paleiscomplex, alleen hier bestaat ze voor het grootste deel uit aan elkaar rakende autonome gebouwen, met slechts enkele bouwwerken los in het groen. Villa Hadriana kent een grotere diversiteit aan gebouwen dan Domus Aurea. De omgeving van Villa Hadriana is landschappelijk, een typisch voorbeeld van het Italiaanse platteland. Dit resulteert in adembenemende vergezichten van tientallen kilometers. Het is opener en transparanter in de groene omgeving dan Domus Aurea. Het heuvellandschap kent vele hoogteverschillen, wat hier is gebruikt in het ontwerp. Zo zijn de transportwegen voor paard en wagens alléén bij Villa Hadriana onder de grond aangelegd.

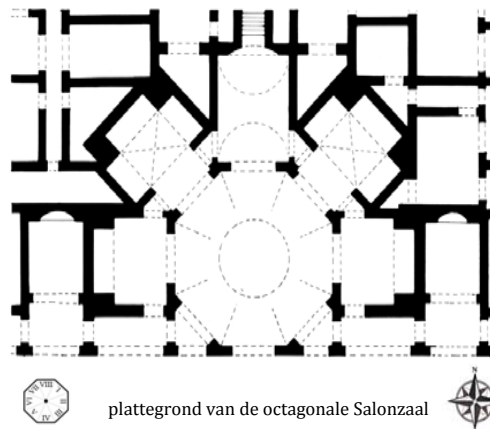
vogelvlucht Villa Hadriana

OPBOUW VAN DE ARCHITECTUUR; Bij de Cavus Tiberius heeft de natuur eigenlijk al het voorbereidende werk gedaan. De kunstmatige ingreep is slechts een uitbreiding. Perfecte geometrische vormen komen in de natuur op macroniveau bijna niet voor. Bij de kunstmatige ingreep van de Cavus wel. De rechthoekige vijver in het verlengde van de cirkelvormige vijver vormen met de natuurlijke boog de architectonische hoofdopzet van de grot. Aan de zijde is de grot uitgehouwen, wat resulteert in zitplekken. Door heel de grot zijn de beeldengroepen van mysteriën verspreid. Aan het plafond van de grot hing een technische installatie voor de deus ex machina. Dieper de grot in zijn twee zijspelonken. De ene vormt het decor, de ander heeft een nis met waarschijnlijk een vereringsbeeld van een keizer of godheid. Wat er allemaal is gebeurt in het donkere kamertje, de darkroom kunnen we slechts over speculeren. In zone VII heeft Villa Hadriana ook grotten en ondergrondse galerieën, alleen grenzen deze zoals Cavus Tiberius wel, niet aan zee. De oriëntatie t.o.v. de zon is zo dat laat op de middag vanuit het westen de zon haar licht door de opening van grot naar binnen werpt. MATERIAALGEBRUIK; Het natuurlijke steen is optimaal gebruikt in de grot. Ze kent een grillig karakter. De muurtjes/ dijkes van de vijver zijn uit gebakken steen opgebouwd. Dit staat in schril contrast met de gladde marmeren beeldengroepen. Onder keizer Tiberius is het gebruik van baksteen in opmars gekomen.

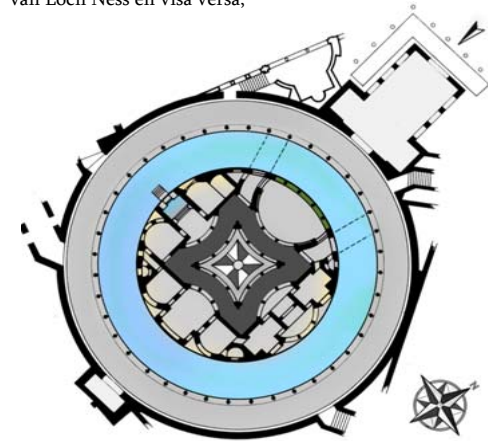
axonometrie van Cavus Tiberius

OPBOUW VAN DE ARCHITECTUUR; De gebouwen van het totale paleiscomplex van Domus Aurea liggen verspreid over het kunstmatig park. De oriëntatie van het daadwerkelijke paleisgebouw bovenop de helling met vertrekken met uitzicht op het Stagnum Neronis is precies gelegen op de noord-zuid en west-oost as. Het rechthoekig hof heeft geen colonnades, dit in tegenstelling tot het dramatische entreegebouw van Domus Aurea en de meeste binnenhoven van Villa Hadriana. Het dure paleis is ooit afgewerkt geweest met een enorme hoeveelheid bladgouden decoraties refererend aan de zonnegod, de cosmocrater waarmee Nero zichzelf identificeerde. De salonzaal stond geheel in teken van de zon. In de koepel hing een technische installatie met een simulatie van het hemellichaam. De pure geometrische vormen komen bij alle drie de bouwwerken terug in de plattegrond. Waar bij Villa Hadriana de meeste vormen autonoom zijn, is de octagon-vorm van de salonzaal opgenomen in een overig rechthoekige plattegrond. MATERIAALGEBRUIK; Domus Aurea kenmerkte overdadig gebruik van goud, bladgoud en marmer. Nero wilde dat zijn paleis luxe en decadentie uitstraalde. De constructieve schijven en rechte bogen in de salonzaal, die de koepel ondersteunen zijn opgebouwd uit baksteen en wigvormige bakstenen. Naast de houten panelen van de installatie bestaat de koepel van de octagonale zaal van het Domus Aurea uit gestort beton. Het gebruik van dit materiaal is de voornaamste technische vernieuwing van Romeinse architectuur in het westen.

plattegrond van de octagonale Salonzaal

OPBOUW VAN DE ARCHITECTUUR; Verschillende 'gebouwarmen' of uitstekels van bouwwerken van Villa Hadriana steken in het landschap waardoor Villa Hadriana op prachtige wijze het omringende landschap omarmt. Tijdens het bouwen van Villa Hadriana is ruimte gelaten voor spontaniteit en fantasie. Hierdoor is een veel grotere verscheidenheid van vormen en stijlen ontstaan dan bij Domus Aurea of Cavus Tiberius. Ondanks dat Villa Hadriana tevens sterk gericht is op het uitzicht en in het landschap steekt, heeft ze evenals Domus Aurea veel rechthoekige binnenhofjes met colonnades. Het Teatro Maritimo is het meest eigenzinnig bouwwerk dat concentrisch opgezet is met in het centrum het paviljoen. Deze bevat evenals de salonzaal van Domus Aurea een simulatie van het hemellichaam, in dit geval zeker aangedreven door de wind. MATERIAALGEBRUIK; Evenals het Domus Aurea is Villa Hadriana rijk aan een enorme diversiteit van verschillende materialen en versieringen in de vorm van fresco's met de meest uiteenlopende afbeelding van flora en fauna van natuur ontsproten uit de verbeelding van fantast Hadrianus. Baksteen, beton, natuursteen als marmer enz. dienden allen als fundering en afwerking voor Villa Hadriana. Een wandeling door het landgoed van de Villa en haar materie is als een reis om nooit te vergeten, als een reis door het gehele Romeinse Rijk van de piramiden tot aan het meer van Loch Ness en visa versa,

plattegrond van het Teatro Maritimo

VIII. CONCLUSIE

TIBERIUS NERO HADRIANUS

I.Cavus Tiberius, I.Domus Aurea, I.VillaHadriana;

Alle III de bouwwerken zijn ontstaan uit een ongekende drang tot bouwen en verbouwen van keizers uit de Klassieke Oudheid. Allen zijn gebouwd voor de val van het Romeinse Rijk in 476 n. Chr. toen de 'barbaarse' generaal Odoaker, Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus, de laatste West-Romeinse keizer, afzette en zichzelf tot koning van Italië liet uitroepen... De relatie met de natuur zit in alle III de bouwwerken diep verweven. Tijdens het bespreken van de casa is wellicht het antwoord op vraag; Hoe gaan Romeinen om met natuur?, bij U al lichtelijk doorgeschemerd.

Ik krijg de indruk dat een aantal aspecten van de natuur voor Romeinen altijd een raadsel gebleven zijn. Dit nam echter niet weg dat deze zaken hen wel fascineerden. Bij vanzelfsprekendheden als de kracht van de zee wordt niet altijd stil gestaan of

direct begrepen. Dit geldt ook voor het eindeloos opgaan en opkomen van de zon. Deze "gewone en natuurlijke fenomenen" worden al snel toegeschreven als het werk van de Goden. Desalniettemin zijn de Romeinen in mijn ogen in staat geweest om op ongelooflijke wijze gebruik te maken van de natuur, op een wijze, verre van barbaars.

Zo hebben Romeinen water "gecontroleerd" met behulp van aquaducten en bevaarbare kanalen zoals die vanuit Baiae, o.a. door simpelweg gebruik te maken van een "gratis werkpaard", de zwaartekracht. Men staat er niet altijd direct bij stil, maar dit getuigt van een ongelooflijk ontwikkeld bewustzijn om zulke voor de hand liggende vanzelfsprekendheden optimaal te gebruiken. Ook zijn de Romeinen in staat om een kunstmatig meer als het Stagnum Neronis te realiseren en haar vervolgens weer droog te leggen en daar het gigantische Colosseum te bouwen, dat menig toerist tot op de dag van vandaag fascineert. Soms zijn ook Romeinen niet opgewassen tegen de kracht van de natuur. Vuur legde tijdens de grote brand het gehele centrum van Rome in as. Nero zag vruchtbare mogelijkheden en verwezenlijkt een stadspark met de meest uiteenlopende soorten flora en fauna om zijn Domus Aurea mee te omringen. Deze tuin zowel als die van Villa Hadriana stonden vol met voorzieningen die de eerste levensbehoeften van de mens in de Romeinse keizers voorzagen. De tuinen waren een combinatie van een hortus botanicus tezamen met een dierentuin of kinderboerderij. Zo waren

er verder ook zoetwaterbronnen als fonteinen en was ze rijk aan een enorme diversiteit van planten, bomen en wijngaarden. Van al deze elementen werden de vruchten geplukt zoals fruit, vlees, water en wijn enz.

Qua architectuur krijg ik de indruk dat Romeinen een voorliefde hadden voor gebouwen met een opzet van zuivere geometrische vormen. Bijna alles moest maatkundig kloppen. Zoals natuur streeft naar de grootste entropie, streven Romeinen naar een ordelijke compositie van zuivere geometrie. Ondanks dat de negatieve ruimte van Cavus Tiberius meer weg heeft van een blob, een amorfe ruimte, zijn de kunstmatige toevoegingen zoals de vijvers hoofdzakelijk opgezet uit zuiver geometrische gedachten. Om verder ruimtes van ambiance te voorzien wordt soms het licht door een enkel oculus in het plafond binnengelaten. Muren zijn versierd met fresco's. Maar ook akoestische factoren als kletterend water zoals dat van de trap in het nymphaeum van de salonzaal van Domus Aurea afkabbelt komen de sfeer ten goede.

Continu zijn Romeinen op zoek gegaan om hun materialen en werkwijzen verder te ontwikkelen. Door "grondstoffen" in verschillende verhoudingen met elkaar te vermengen vinden ze mengsels als "in het werk gestort" beton om steeds grotere overspanningen, zoals de koepel van de salonzaal in het Domus Aurea of het Pantheon mogelijk te maken. Romeinen halen het onderste uit de kan waardoor ze in staat zijn om hun ideeën over architectuur ook daadwerkelijk te bouwen. □

IX. VOETNOTEN

- I. www.espr-archeologia.it
- II. blz. 70, Imperium Romanum
- III. blz. 81, Imperium Romanum
- IV. blz. 81, Imperium Romanum
- V. vergelijking met Rotterdam na W.O.2
- VI. blz. 3, The story of the Roman Amphitheatre
- VII. blz. 3, The story of the Roman Amphitheatre
- VIII. blz. 103, Roman Architecture
- IX. blz. 103, Roman Architecture
- X. blz. 76, Imperium Romanum
- XI. blz. 81, Imperium Romanum
- XII. blz. 78, Imperium Romanum
- XIII. blz. 151, Imperium Romanum
- XIV. blz. 153, Imperium Romanum
- XV. blz. 160, Imperium Romanum
- XVI. blz. 38, Hadrian's Villa and its Legacy
- XVII. blz. 171, Imperium Romanum
- XVIII. blz. 178, Imperium Romanum
- XIX. blz. 178, Imperium Romanum

X.LITERATUUR

- Watkin, D., De westerse architectuur, een geschiedenis. Nijmegen: SUN, 2001.
- Stierlin, H., Imperium Romanum, deel I, van de Etrusken tot de val van het Rijk. Keulen: Taschen, 1996.
- Ward-Perkins, J. B., Roman architecture. New York: Harry N. Abrams, 1974.
- Bomgardner, D.L., The story of the Roman Amphitheatre. London: Routledge, 2000.
- Macdonald, W.L, Pinto, J.,A., Hadrian's villa and its legacy.
- Koenen, M.J., Drewes, J.B. Wolters' Woordenboek Nederlands Koenen. Groningen:Wolters Noordhoff , 1987.
- Muller, F., Renkema, E.H.Wolters, Wolters Woordenboek Latijn\ Nederlands. Groningen:Wolters Noordhoff , 1990.

XI.DIGITALE LITERATUUR

- www.wikipedia.nl (zoekterm: Domus Aurea & Hadrianus)
- www.flickr.com (Domus Aurea, Hadrianus & Sperlonga)
- www.espr-archeologia.it (Hadrianus & Sperlonga cave)
- www.scholieren.com/werkstukken/13619 (Domus Aurea)
- www.rome.nl/main.php?id=1:238 (Domus Aurea)
- <https://oncourse.iu.edu/access/content/user/teach/www/c414/flavbild.html>
- <http://www.maserati.com>
- www.klokkendokter.com <http://toi.bk.tudelft.nl/>
- <http://www.acs.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/maps/fullmap3.jpg>
- <http://wings.buffalo.edu>
- www.indiana.edu www.domus-aurea.ca
- <http://catholic-resources.org/AncientRome/Platner.htm>
- <http://www.atlassen.info/kaarten/algemeen/sduk/sdukp.html>
- www.indiana.edu www.soetersvaneldonk.nl
- <http://www.itabc.cnr.it/buildingvirtualrome/stampa.htm>
- <http://www.itabc.cnr.it/buildingvirtualrome/stampa.htm>
- <http://members.home.nl/eddyhogendijk/paleishetloo.htm>
- http://www.beleven.org/verhaal/de_grot_van_plato

XII.MET DANK AAN

Rutte R. J. Dr.; geschiedkundig docent aan
Architectonisch' Faculteit te Delft

TO & I; Technisch Ontwerp & Informatica aan de
Technische Universiteit Delft;

& iedereen die ik ben vergeten :-)

XIII.ROMEINEN & NATUUR

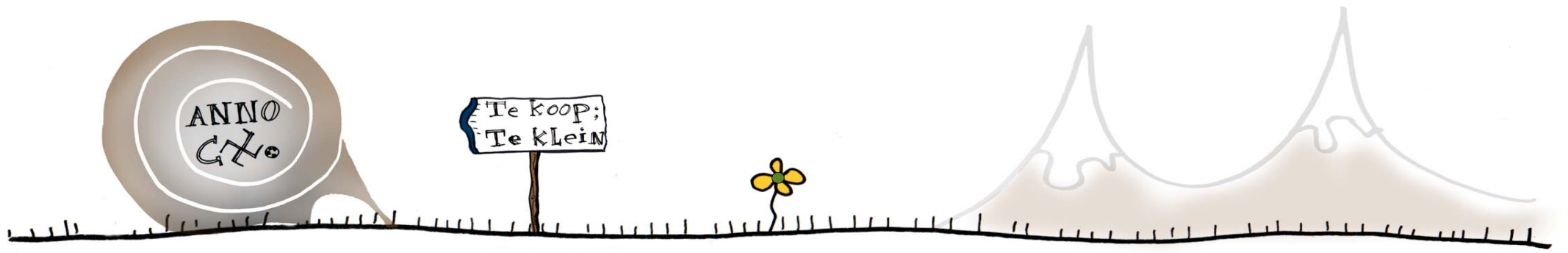

Ze veroveren haar, zoeken grenzen,

van zee tot aan hemelsblauw' lucht.

Zij heeft alles te bieden wat zij wensen,

zaaien haar & plukken de vrucht !

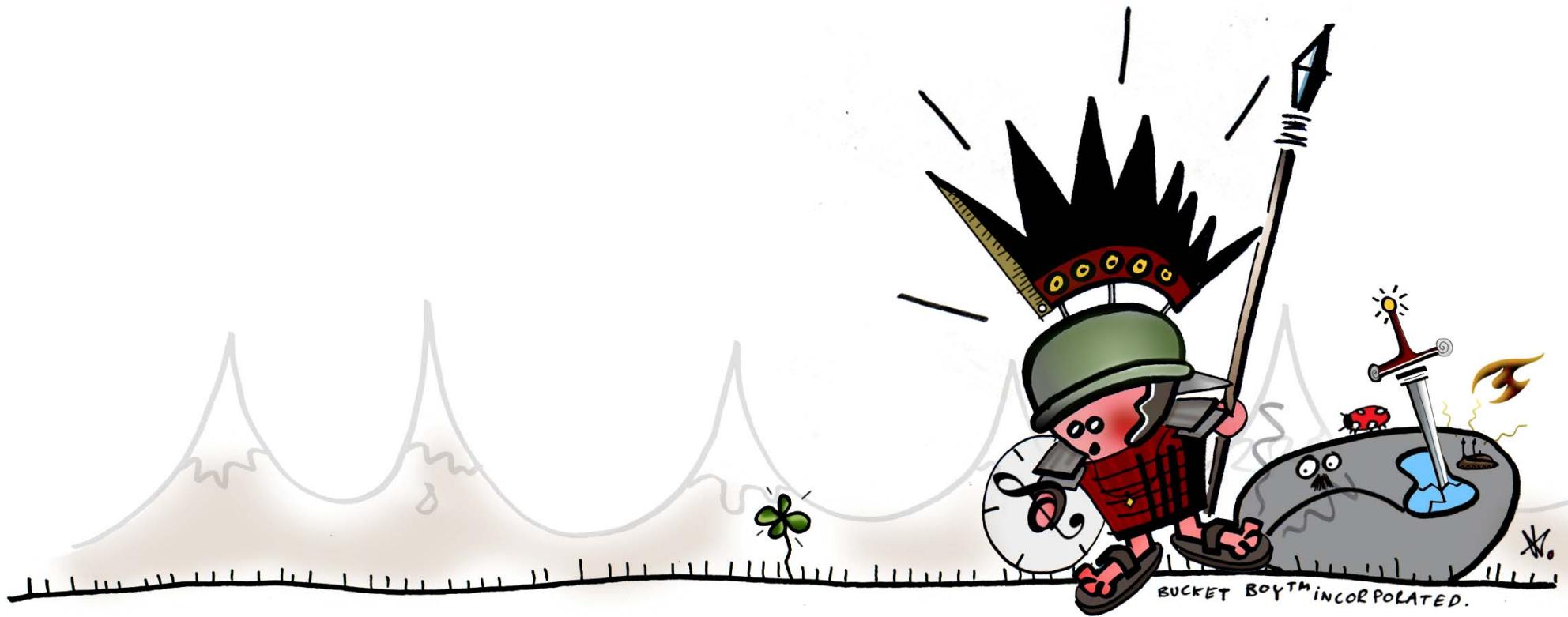

ANNO

GZ

Te koop;
Te klein

BUCKET BOY™ INCORPORATED.

Bij Cavus Tiberius hing aan het plafond een installatie voor de **Deus Ex Machina** van de Odysseïsche mysteriën. **Het** is een onverwachte wending in een mysterie of een verhaal. Vandaar deze laatste additie. Daarbovenop komt nog eens dat zowel bij de Grieken als bij de Romeinen in de Klassieke Oudheid het niet geheel ongewoon was en is geweest om mensen te eren met oden of een lofzang. Vandaar dat bij de Deus Ex Machina van deze geschiedeniscriptie enkele personen zullen worden aangehaald die in de loop der geschiedenis na de Klassieke Oudheid zijn voorgekomen, die voor bouwkundige studenten niet geheel onbekend zullen zijn: Het is een Deus Ex Machina, de appendix die niet bij de scriptie hoort en dus geen verplicht leesvloer is, een geschreven additie die er toch bijzit !

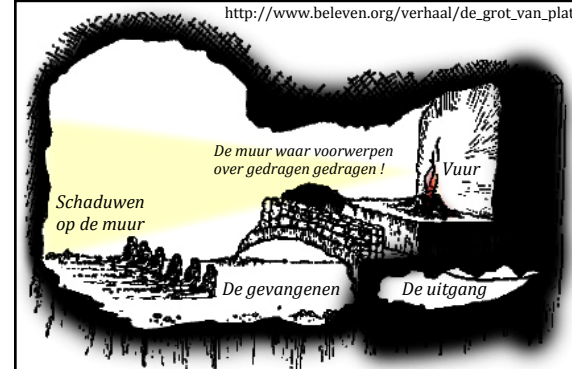
- Sjoerd Soeters: Vanwege citaten en omdat hij maar al te graag op geschiedenis teruggrijpt.
- Mies van der Rohe: Zijn wijze van het gebruik van staal en glas in gebouwen is evenals het gebruik van baksteen en beton van de Romeinen in de Klassieke Oudheid belangrijk geweest voor de geschiedenis van de architectuur.
- Hugh Heffner: Omdat hij “aan carpe diem doet” { pluk de dag } in een eigenzinnig keizerrijk, dat overeenkomsten vertoont met besproken bouwwerken uit de Klassieke Oudheid!
- Paleis 't Loo: In 't heel kort, omdat het hèt paleis van onze eigen “keizerin” is.

Eerst volgt nog een theorie, die wellicht nergens op slaat maar toch ontsproot uit occupatie met de rijke geschiedenis van het **Romeinse Rijk**; Namelijk dat Tiberius Poseidon, de Griekse God van de Zee, boos maakte met zijn Cavus Tiberius, Nero er een schepje bovenop deed en uiteindelijk edelmoedig Hadrianus extra moest boeten voor de zonden van zijn voorgangers en de eigen stommiteiten.

Plato's grot theorie:

http://www.beleven.org/verhaal/de_grot_van_plato

Soms zijn waarheden verder van werkelijkheden verwijderd dan men aanvankelijk in eerste instantie dacht !

! METAFORISCHE EIGENZINNIGHEDEN !

öö CAVUS TIBERIUS'

ozo bronzig schuur van steen, eigenzinnig' tot in haar 'dikke darm', enig in zijn soort, ontmaagde 'Monding van de Zee,' achterste voorgevel en anus van aarde inéén; voor mysteriën van viespeuk keizerknaap en koploper *Tiberius*, diesel van het kwaad. Het is *Tiberius, oude grotgenieter*, palingvisser, die aan het woord "*verbouwing*" een gehéél nieuw' draai geeft. *Tiberius* zijn' natte droom wordt werkelijkheid aan de verkeerde kant van een keihard 'lokatie. *Tiberius*, die tijdens zijn bewind, zicht bevindt onder kringen van knapen, menig jongeling achterna zit en opjaagt tot op de kast. Hoogstogenschijnlijk zou de jeugd van tegenwoordig hem op de stang jagen, zonder godloos' genaad', zonder zoet genot, ze zou hem bekogelen met stenen ,hijgend, als wilde honden, toerennend tot in zijn grot, vol gladde alen. Onder *Tiberius* is gebeurt dat baksteen een hit wordt. Zijn voorliefde bestaat natuurlijk' uit keihard steen. Rauw decor ondanks de *glad'alen*. Het steen overspant negatief ruimte onder natuurlijk' boogconstructief, zorgt voor sfeer en ambiānce. Er hangen pijpinstallaties aan het plafond van *Cavus Tiberius*, hoe en of ze geaard zijn , is moeilijk t' achterhalen. *Tiberius* verwijst naar voorplanting,; waaruit ontspruit op d'één of d'āndere manier toch het mysterie van het leven ĳ Schouwspelen 'in teken van epische *Odysseus*, meest spraakmakend' held uit West Europees' geschiednis'. Knappe knaap, *Odysseus*, op en top Terminator, die wereldlijk' in open natuur in beesten trotseert. Schwarzenegger in voeten uit. *Cavus Tiberius* is alleen vòòr selekt publiek. *Cavi*, als *Cavus Tiberius* tart Goden van Zee. Dergelijk grotten komen vaker voor bij keizers. *Cavus Tiberius, half op de grenzen van water en zee*, is echter te beschouwen als meest' spraakmakend !

DOMUS AUREA,

blok beton op het middenveld van Roma, schijtpaleis, ontsproten uit ' zwart zaad' van leipe Nero, anti-heró. Goedaardig Gezwel in hart en nieren, *Nero, Nero* die tirannie tot kunst weet te verheven. Nero, van de tirannistische trekjes van je welste, Nero, koninck van wenzen onder de menzen. Nero, klauw in klauw kameraden met de duivel. Spiritus nachtstalker *Nero*, linguïstiek fanaat van orthodontie, uitgevonden door *Etrusken*, 'volk' dat voor *Romeinen* van de 8e tot de 4e eeuw voor Christus in midden-Italië leeft en beugels van goud maken. *Eénmans* neemt geen blad voor de mond om 'eigen ego' te strelen. Domus Aurea: *Nero's* paleis'; villa rustica op plek van villa urbana. Twéé betonnen toren, met bakens in de verte, staan in téken van *het beest*, bladgoud, groen , water, tijd en zon. Nero, in zijn gouden nopjes, van top tot teen ten voeten uit. In de *Top-10* van tirannen in *dé Westers'Geschiedenis* kan *Nero* zich méten met Adolf Hitler. Zoals Adolf H., Albert Speer omarmt als architect, gebruikt Nero talent van Celer & Severus® om dat, wat natuur onmogelijk maakt te verwezenlijken { *Tacitus; blz 25* }. Zero leeft op te groot voet, tart goden en doet er nog een schepje op. Verbitterd zorgt hij voor bier en ballen in d'Arena van Roma. Uiteindelijk wordt Domus Aurea bestolen van haar 'pracht en praal'. Ontdaan van rijkdom strekt ze in de jaren haar armen uit over het gehele Romeinse Rijk. Uitééngeréét schittert zij, in musea verspreid over huidig' Europa en wèl in het bijzonder fonkelt zij onder dè glazen piramide van Pei, Japanse precisie in het Louvre te Parijs.

VILLA HADRIANA:

eindeloos gevangen in lúxe, mooie Mariá,, schóne verleidster mèt alles 'r op en 'r aan', bedorven verboden vrucht verleidt hand van *Hadrianus*, arm open motorkop, edelmoedig' man., slacht-offer van snode truuks, uitgefloten door Griekse Goden. *Villa Hadriana*, gefundeerd voor een vogel die nooit in zijn tuinen zijn wijs zou kunnen fluiten. Goden zijn hèm niet goed gezind, èn in het bijzonder *Poseidon*, de Griek, anaal ontmaagd door keizer T., de god die heerst over aardvibraties, *paarden*, water en de zee. Hadrinus is voorbestemd nooit rust te vinden in zijn bouwplaats àls paleis. *Hadrianus'* zijn paleiskompleks; Prachtige paarden paraderend door modder? "Stommeling" Stof waait op *vanáán* hemel *totáán* paradijs. Getekend vòòr leven, vervolgt hij christelijk geketend zijn dodengang richting Roma's riool, op gebroken voet op 19 Groene mijlen loopafstand over het Italiaans' platland. Hij vindt nooit de rust, die hij zo verdient. "Hadrianus, arme Hadrianus," *pacten met Poseidon* geven hem een *jaap*. Zijn drietand, prikt van Godloos' onder hem {blz.24}, in Hadrianus terroristisch na. Hadrianus' kelder lèkt publiekelijk' aan àlle kanten. Verdrinkend in zijn slaap, vermengen blauwe tranen het vuilwater onder zwarte grond, in verbinding staat met Roma'rioel, ten tijde van *Nero*. *Krokodillentranen* sijplend' weg richting middelpunt der aarde, waar *Nero, deus ex machina, one blood* pakt met Poseidon, hem duivels uitlacht. Landlijk' bekend Noble' ridder *Hadrianus*, zwart water houdt hem op been. Eén zure druif als stéén op maag van een goed ziel, getreiterd door *Goden*. Hij haalde d' Édele dieren door het slijk. Hadrianus haalt het in zijn kop niet te luisteren naar visioenen. Met uitwerpselen van *Nero* op hals en kop ligt *Hadrianus* eeuwig gevangen op lóópafstand van resten van overblijfselen van ruïnen van *Domus Aurea*, àl soppend tussen tranen in zijn eigen gouden kooi van 24 karaat parazooi

Sjoerd

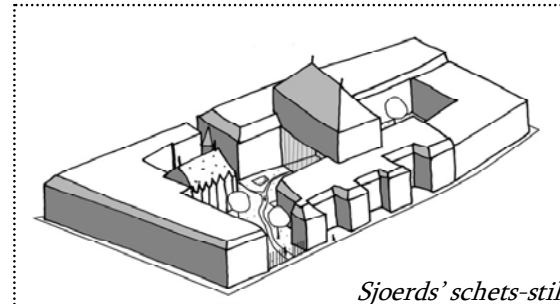
"Huidige architecten en studenten architectuur bedrijven architectuur als pornografie: fixatie op enkele onderdelen maar ontdaan van de liefde."

{Sjoerd Soeters}

◇ Wellicht beter bekend bij de dames, supersterarchitect; *Sjoerd Soeters*. *Sjoerd Soeters*, koene kruisvaarder, in wiens' arkitektonische projekten de historie laten spreken op het lijf geschreven staat. Zijn stedenbouwkundig' visie Haverleij verrees onlangs recent te 's Hertogenbosch in het Noord-Brabantsche landschap. Eén slot & negen kastelen, verstrooid in massief groen. Woningen voor volk, duizend, met een oppervlak van 225 hectaren. Ook circustenten, kastelen, één piramide, symmetrie; allen van zijn hand gebouwd in het Koninckrijk der Nederlanden.

Kasteel Leliënhuys

Sjoerds' schets-stile

Sjoerd, excentriek ten top verwerpt hartbrekend huidige trends met snijdend hart' citaten. Wellicht dat architecten en studenten architectuur , architectuur als pornografie bedrijven, één ding is zeker; voor Romeinen is dit helemaal het geval. Zij zijn er juist op gefixeerd om liefdevol alle grote lijnen en details te voorzien van een ongekende aandacht. Zo laten ze bouwwerken als *Cavus Tiberius* letterlijk de liefde bedrijven. Van alle kanten verwijzen Romeinen met liefde naar voortplanting, één van de onverklaarbare mysteriën uit het leven, ook voor de Romeinen. De biologisch' klok tikt voor het kikkervisvormig meer *Stagnum Neronis*, op de grens van liefde en pornografie.

Na *damnatio memoriae*, de uitwissing van herinneringen, in dit geval aan *Nero*, ontspruit uiteindelijk het *Colosseum* uit kunstmatig'méér, na soppig' interactief inseminaat bedrijven Romeinen in Roma, open en bloot, publiekelijk', zonder schaamte of *scrupules*, architectuur. Iederéén kijkt toe, hoe Roma haar schoonheid weet te verdelen en mag aanschouwen; de geboorte van gebouwen. Met een geschiedkundig' inslag á la *Sjoeters* zorgen Romeinen dat alles de juiste plek krijgt. Van stedenbouw, plattegrond, doorsneden, gevels en detail. Alles moet perfect en 'o wee' als het niet klopt: fixatie op alle onderdelen, ontdaan van liefdeloosheid.

"En dan gooi ik er een gevel omheen"

{Sjoerd Soeters}

Entrée

□ Architectonisch fenomenaal; sterarchitect, Maria Ludwig Michael Mies { 1886 – 1969 n. Chr. } houdt van strak. De rechthoek en het grid in d' architectuur geniet zijn voorkeur, hij schreef geschiedenis met hoekoplossend detailleren. Zijn architectuur is een typisch voorbeeld van het minimalisme maximaliseren. Zoekt en gij zult vinden. Hij zoekt en vind God in het detail. Ludwig wil met weinig, véél bereiken, maar bereikt uiteindelijk véél met minder. Hij bezet flanken met Staal en Glas, verdedigt zich met transparantie en strakheid zonder ornamenten. *Mies*; Kaiser van nature, zadelt studenten architectuur op van een ongekende Internationale allure:

vraag me niet iets te bouwen; waarin ik moet leven

Mies

minder is meer

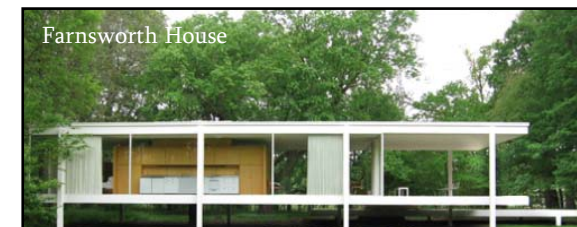
Mies

In tegenstelling tot minimalistisch' *Mies*, wil *Hadrianus* eigenlijk tè véél. Hij réaliseert zich niet, dat tijd die nodig is *Villa Hadriana* tot in puntjes te verwezenlijken, te lang duurt om te voltooiën in één mensenleven. Zelfs niet met durf en het talent van Celer & Severus® {*Tacitus; blz 27*}. Hoe méér je wilt, hoe langer het uiteraard duurt om het te realiseren, hoevéél àrmen van Christenen ook worden bestolen van vrijheid. Wil men tè veel, dan tart ze het eigen lot. Het is het Grieks' woord uit Klassieke Oudheid voor hoogmoed; *ὕβρις* {*spreek uit húbris*}. Maak je hier aan schuldig en je wordt door goddelijk ingrijpen knockout gestraft. In de K.O. heeft het vooral betrekking op 'zonnegod' *Nero. Nero*, die zijn eigen lot tart door hèt oorspronkelijk prachtig centrum van *Roma* te verrijken met zijn *betonnen* poepvlek.

Barcelona-stoel

De fundering van *Domus Aurea* is compleet verkeerd. Vastgoed vernielen van het volk. Een paleis bouwen op land van de mensch... Dat kan nooit lang goed gaan ! Het lijken wel Russische Oostblok-Taferelen! Het is een opluchting dat keizerknaap *Tiberius* voor zijn mysteriën tevreden is met een grot. Voor vermaak hoeven géén bergen worden verzet. Maak optimaal gebruik van het aanwezige en er is genoeg om van te genieten. *Mies* en *Tiberius*; beiden minimalistisch, op eigen wijze.

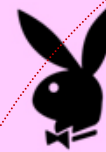

“Hoe zou jij het meest decadente keizerrijk in de wereld dan bouwen?”

{ HUGH HEFFNER, }

▼ ouwe pooier, playboy I^e klas, moslim ná de dood, stoutmoedig man, roze beef-tracker berijdt bulten van kamélen, D’ali stijl, géén vriend van neuzen, schoolvriendinnen. Toch is hij *Optima Forma* Romein, ’s ochtends groot liefhebber van het róze van de twaalf vingerige dageraad, *heeft* één Intelligentie Quotiënt van maar liefst 152. U kunt zich suf surfen, u zal het niet achterhalen. Belof me het tegen niemand te vertellen, dan wil ik het best met u delen; Het is het best bewaard’ geheim in golven van een digitaal ’ encyclopedie. De voormalig cartoontekenaar laat daar, waar Hollywood op heuvels staat geschreven, zijn paleisje, het vies’ puik *Playboy Mansion* bouwen. Op de oude dag kreeg HEF het van de grond af aan om hoog. Eén bonkend blok Viagra™ in volle

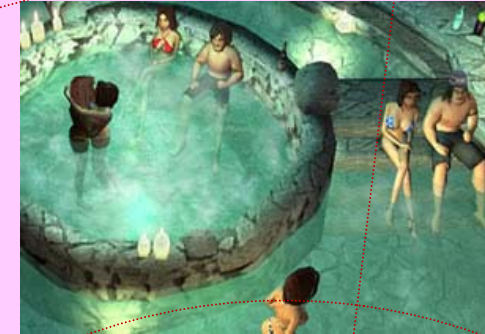
glorie met uitzicht richting het Oosten op Stille Oceaan. Schreeuwend om aandacht, gebouwd op harde knaken, verdiend met zachte pornografie. Het is gewoon niet te geloven; zijn goddeloze geld moet rollen... Nimfen dartelen als konijnen, náákt rond in de tuin van natuur. Ze is keihard begrenst door een huid van muren, gevangen in zoet genot. Doe onuitgenodigd een stap naar binnen en het zal je je leven bezuren!! Wilde bloedhonden bewaken hollen van onschuldig’geile konijnen. Vanuit hier verspreidt HEF fotografisch obsessief zijn’ zaden, pornografische perikelen vol visueel genot. Een hartstochtelijk huis; vol zonden en lust, waar *hij* elk konijntje, in de loop der tijd, een keertje kuste.

™

Ik zal er niet meer omheen draaien; Het heeft namelijk een rijker geschiedkundig’ inslag dan aanvankelijk gedacht. Het is wellicht kleiner van formaat dan *Nero’s Domus Aurea*, maar schaamtelozer en heeft alles r’ op en raan. Het is compleet met ellipsen, erkers, fontein en 8-hoekige zalen, waarin hij iedere dag de vruchten plukt, soms wel meerdere malen. Het vertoont met de *Cavus Tiberius* één overeenkomst van bijzonder kaliber. Er bevindt zich in het *Playboy Mansion* één met water gevuld’ Cavus, waar

bronnimfen in gedaante van uitgebuite sletten spartelend, het nat geworden water bezetten;

Naast het water en de muurtjes stroomt er in de grot vanaf de trap een waterval naar benede. HEF schiet raak en neemt nog een duik. Koninck te rijk in zijn met vrouw gevulde grot, terwijl de pijpininstallaties van 9mm damloop’ doorsnede aan het plafond van de grot hem extreem rechts doorzeven met dampen uit zijn eigen *paradijs* vol boterbloemen.

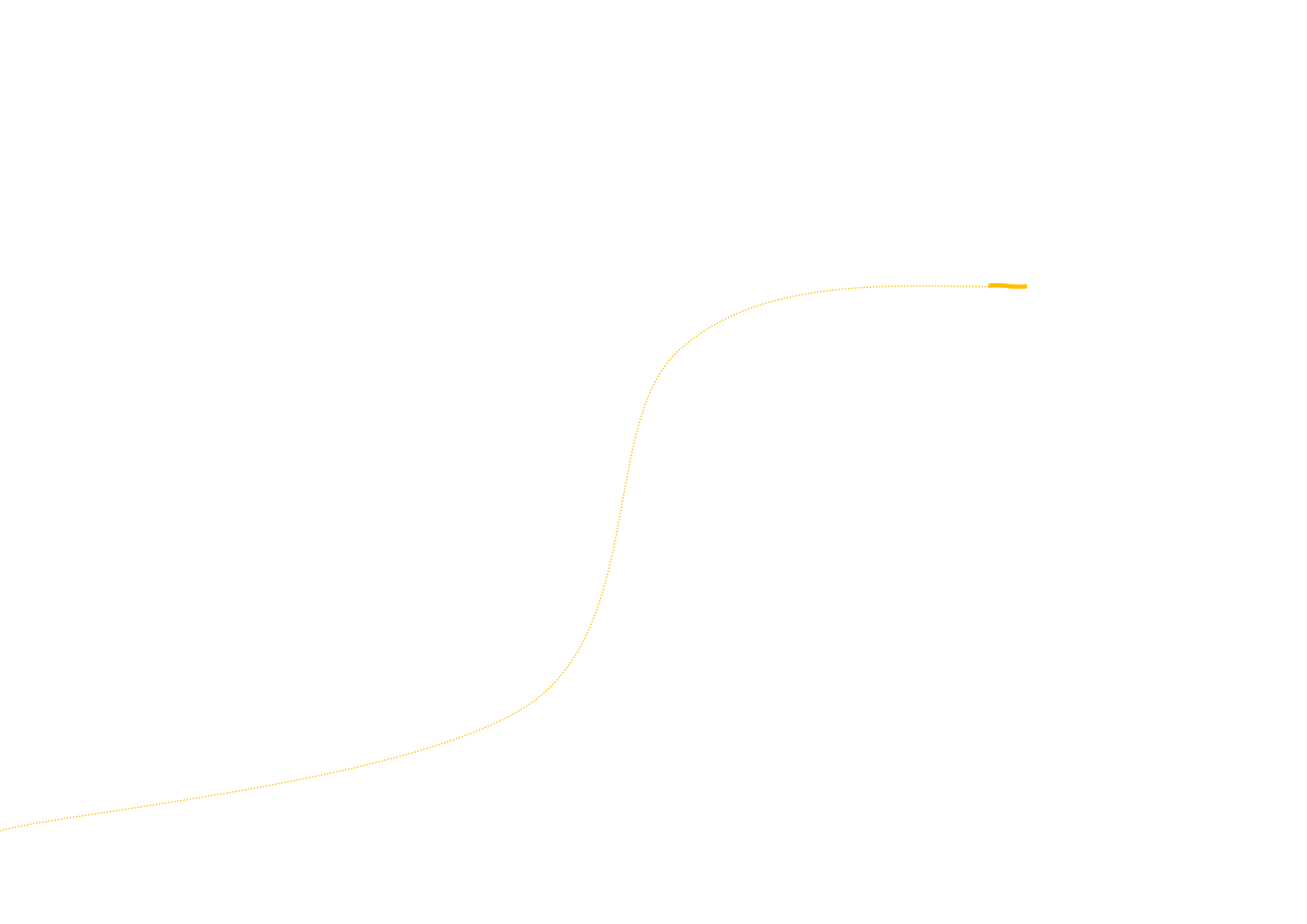
Het paleis 't Loo van onze koningin heeft onder andere ornamenten van lauwerkransen en Romeinse soldij.

bovenzijde van de entree

De paleistuin van Paleis het Loo is verrijkt met octagonale en cirkelvormige vijvers met in het midden fonteinen !

ROMEINEN & NATUUR

In “ROMEINEN & NATUUR” wordt een poging gedaan om te achterhalen hoe de architectuur van de Romeinen uit de Klassieke Oudheid zich verhouden heeft tot de natuur. Aan de hand van het bespreken van drie bouwwerken uit deze periode wordt de zoektocht naar de relatie tussen de natuur en architectuur van de Romeinen leven in geblazen. De bouwwerken die behandeld worden zijn; CAVUS TIBERIUS, DOMUS AUREA en VILLA HADRIANA. Onlosmakelijk verbonden met deze subjecten is het algemene klimaat van de samenleving en de situatie van de opdrachtgever van de bouw van desbetreffende bouwwerken, de keizer. Onontkomenlijke nevenaspecten zullen lichtelijk doorschemeren in “ROMEINEN & NATUUR”.